

3968 Hier beghint dat derde boeck der eygent-
 3969 scappen der redeliker sielen
 3970 **1**WY hebben mit cor-
 3971 ticheden inghe-
 3972 bracht mitten hul-
 3973 pen ihesu cristi inden
 3974 voerscreuen dingen
 3975 sommige proprie-
 3976 teyten die altera-
 3977 le sijn vander onlichameliker substancien
 3978 als vander godliker naturen ende vander
 3979 engeliker naturen also vele alst behoert
 3980 tot desen wercksken ende nu willen wi dye
 3981 manier om keren mitter hulpen des sel-
 3982 uen ons heren ihesu cristi totten lichame-
 3983 liken creatuer beginnende vanden waerd-
 3984 sten der creaturen als vanden mensch die
 3985 de natuer ende die proprieteyt alsoe wel der
 3986 lichamen als der gheesten smaect
 3987 Dat i. capitel wat de naem mensch beduyt
 3988 **2**ENde want dan die mensche als ysi-
 3989 dorus seyt een suet dier is inder na-
 3990 turen ende nae gode ghebeelt ontfange-
 3991 lic nader ewen der reden vander leringe
 3992 hebbende die godlike ymage te beken-
 3993 nen inder moghentheit ende te minnen
 3994 die ghelikenis inder machten | daer toe
 3995 op dat si den grouen ende den iongen open-
 3996 baerlic die proprieteyten des menschen
 3997 kundighen sullen Ende is mit cortichei-
 3998 den te beginnen van sinen dele vten wel-
 3999 ken hi ghemaect is | ende inden eersten
 4000 vander waerdster natuer als vander sielen
 4001 nader welker si ouerdracht mitter enge-
 4002 liker substancien | want nae dier wort die
 4003 mensch bouen die natuer des lichaems
 4004 op geheuen totten hemelschen want als ysi-
 4005 dorus seit Ongeuoehelic is die mensch
 4006 genoemt vander aerden want hi vanden ghe-
 4007 selschap niet alleen des lichaems mer der sie-

4008 len is mede ghecroent ende daer om in griex
 4009 antropos wert gehieten opwaert ghe-
 4010 richt daer om dat hi opgeheuen wert ouer-
 4011 mits den regiment des geests totter be-
 4012 scouwinge sijns die hem ghemaect heeft
 4013 waer af die poete seyt Pronaque cum spec-
 4014 tent animalia cetera terram Os homini sublime
 4015 dedit celumque videre Iussit et erectos ad
 4016 **3**sidera tollere vultus Mit corten woerden
 4017 den hi seyt alle dieren sonder die mensche hou-
 4018 den thoeft ter aerden ende die mensche hout
 4019 dat aensicht ten hemel ende totten sterren al-
 4020 so dat die mensche sal den hemel soecken
 4021 ende niet als een quicke dat den buke onder-
 4022 danich is en sal sijn gedacht inder aerden
 4023 vestighen Ende want als ysidorus seyt Soe is die
 4024 mensche tweuoudich als die binnenste ende
 4025 die butenste ende eerst willen wi beginnen van
 4026 den binnensten als vander sielen te tracteren
 4027 Dat ij. capitel vande inwendige mensch als
 4028 van de siele
 4029 **4**ENde inden eersten is te sien wat die
 4030 siele is naden dinge ende nader difini-
 4031 cien | ende wat si geheten wort nader ethimo-
 4032 logien dat is nader sedeliker reden ende na-
 4033 der noeminge des naems daer nae wat
 4034 dat si is nader macht ende nader doecht inden
 4035 derden wat dat si is nader daet ende nader werc-
 4036 kinge Inden vierden wat si is nader werckin-
 4037 ghe hoerre volcomenheit als welc hoer
 4038 proprieteyt is als si mitten lichaem geuoee-
 4039 get wert | ende welc si is als si vanden lichaem
 4040 gesceyden wert Die redelike siele vander
 4041 welker wi hier meynen wort van sommighen
 4042 heyligen ende filosofhen gediffineert als
 4043 i. geest van sommige als i. siel van sommighe
 4044 als i. ziel ende geest. Item also verre als
 4045 hi heeft die natuere eens geests so wort si
 4046 aldus ghediffineert van augustino int boe-
 4047 ke vander beroeringhe des herten aldus.

4048 Dat derde capitel noch vande siele
 4049 **D**ie siele is een onlichamelic substan-
 4050 ci der verstandeliker verluchtinge
 4051 vanden eersten verstandelic vander lester
 4052 spraken die te vernemen wt welker dif-
 4053 finicien wi kennen die eerste ende die voer-
 4054 ste proprieteyt der redeliker sielen | ende
 4055 die menschelike gheest die ontfaet sonder
 4056 middel naest die enghelen die godlike ver-
 4057 lichtunghe Item in dien dat si siele is so
 4058 wort si dobbelt ghediffiniert | si wort den
 4059 lichaem toegheuoecht als die beroerer
 4060 dien datter beroerlic is ende als die scip-
 4061 man den scepe ende in dien wort si van re-
 4062 migio aldus gediffiniert Die siele is een
 4063 onlichamelic substanci tlichaem regieren-
 4064 de Ende van augustino vander sielen ende van-
 4065 den gheest Die siele is eenrehande sub-
 4066 stanci der reden die ghelikende is den li-
 4067 chaem inden regieren wt welker diffini-
 4068 cien ende ander proprieteyten des gheests
 4069 wort ghenomen als dat si natuerlic ghe-
 4070 neyght wort ouermits eenrehande noot
 4071 der minnen die verenicht is totten regi-
 4072 ment des regerens vten welken oec o-
 4073 penbaert dat die siele inden lichaem te re-
 4074 gieren niet vorder en wort ghestrect in-
 4075 den lichaem bijder maten ende bijden spa-
 4076 ci der stede | mer sijn lichaem wort ouer
 4077 al gheregeert ouermits die doecht der sie-
 4078 len | ende wort beroert als calcidius settet
 4079 **E**xempel int comment ouer tymeum vander
 4080 spinnen die welke als si sidt midzen van
 4081 horen webbe so geuoelt si elke beroeren dat
 4082 buten ghemaect is of binnen alsoe doet
 4083 die siele sittende inden centro des herten
 4084 sonder wtstreckinge van hoer maect al-
 4085 le dat lichaem leuendich ende stuert ende re-
 4086 giert die lopinghe of die beroeringe al-
 4087 le der leden nae dien dat si ghelijct wort

4088 den lichaem daer si mede verenicht is als
 4089 die volmaectheit der formen si wort ge-
 4090 diffiniert vanden filosoeph int boeck
 4091 vander sielen aldus Die siele is endeli-
 4092 cia dat is die eerste werckinghe of volco-
 4093 menheit des philosophilix lichaem heb-
 4094 bende tleuen mitter machten des ghe-
 4095 luyts | wt welker diffinicien openbaert
 4096 dat | al is dat sake dat die siele den lichaem
 4097 toeuoechlic is nochtans niet allen lichaem
 4098 mer alleen den ludenden lichaem ende den
 4099 philosophighen dat is dien dat wijsheit
 4100 ende verstant inheeft eerst natuerlic ter ont-
 4101 fangenissen der redeliker sielen dat daer
 4102 toe ghedisponeert is dien lichaem wort
 4103 die siele inghestort ende worter mede ver-
 4104 sament Item in dien dat si die siele ende
 4105 gheest is soe wort si vieruoudelic gedif-
 4106 fineert Eerst inder ghelijckenis gemeen-
 4107 lic totten creaturen als augustinus seyt
 4108 int boeck vander sielen ende vanden geest
 4109 Die siele is een ghelijckenis alre dingen
 4110 vten welken openbaert dat die siele van
 4111 hoerre naturen om te ontfangen in hoer
 4112 alre dinghen ghelikenis so is si bequaem
 4113 gheboren als men seyt int boeke vander
 4114 sielen ende vanden gheest Siel is si ge-
 4115 maect ter ghelijckenis alre wijsheit | soe
 4116 draecht si in hoer die gelikenis alre din-
 4117 ghen want si is der aerden ghelijc ouer-
 4118 mits den wesen | ende den water ouermits
 4119 gedachte ende den luchte ouermits re-
 4120 den den firmament ouermits den verstan-
 4121 de ende den vierighen hemel bijder ver-
 4122 standenissen. Inder sester manieren zoe
 4123 wortse ghediffiniert inder ghelijckenis-
 4124 sen tot godewaert als tot sijnre wercken
 4125 der saken of der eerster saken. Die siele
 4126 is een godlic ademtocht des leuens vten
 4127 welcken openbaert dye proprieteyt der

4128 sielen want si en wordt gemaescapt vter
 4129 wortelen noch vter zadeliker reden | mer
 4130 si wort van gode inghestort ende ghesca-
 4131 pen totter leuendicheit des lichaems.
 4132 Item in eenre manieren wort si bescre-
 4133 uen inder conposicien tot gode als tot si-
 4134 nen eynde aldus Die siele is een verstan-
 4135 delic geest ter heylicheit in hem ende in-
 4136 den lichaem gheordineert ende daer wt
 4137 verlicht een ander proprieteyt als dat dye
 4138 siele niet allene ghescheyden en wert en-
 4139 de gheheylicht mitten enghelen of als
 4140 die enghel ymmer hoer salicheit wordt
 4141 ghebreydt alst lichaem gheglorificeert
 4142 is | alle dese diffinicien grijpt Iohannes
 4143 damascenus onder eenrehande generael de-
 4144 scripcie capitulo xxiiij. Die siele is een leuende
 4145 substanci simpel ende onlichamelick mit
 4146 lichameliken oghen nae hoerre prope-
 4147 re naturen | onsienlic ende onsterflic | re-
 4148 delic ende verstandelic onfiguerlic ghe-
 4149 brukende enen ludenden lichaem ende
 4150 si is geuende desen als den lichaem sin-
 4151 nen der meeringe des leuens ende der
 4152 winninghe niet anders hebbende ver-
 4153 stants dan haer seluen mer van hoer selfs
 4154 wegghen soe heeft si dat puerste. ende al-
 4155 soe dat oghe is inden lichaem | alsoe ist
 4156 verstant inder sielen | si is vry van wille
 4157 ende willich men machse weynden ende
 4158 keren | si is meynersom Ende alle dese is
 4159 si ontfende wt des gheens gracie die-
 4160 se ghemaect heeft daer om dat si de na-
 4161 tuer ende dat wesen ontfend heeft Hier
 4162 toe iohannes damascenus ende bernardus be-
 4163 scrijft oec aldus sulcke proprieteyten seg-
 4164 ghende aldus O siele du die gheteykent
 4165 biste naden beelde goods versiert mitter
 4166 ghelikenis mit ghetrouder trouwen ge-

4167 sticht mitten geest verlost mit cristus bloe-
 4168 de ghepunt mitten engelen begrijpich
 4169 der heylicheit erfnaem der salicheit de-
 4170 lachtich der reden | wats di gheholpen
 4171 mitten vleesch daer du af lijdtste et cete-
 4172 ra Wt desen vele ende menigherhande
 4173 diffinicien ende descripcien so verlichten
 4174 menigherhande proprieteyten der rede-
 4175 liker sielen als totten wesen der naturen
 4176 ende oec der gracen
 4177 **Z** Dat vierde capitel hoe die siele vanden
 4178 filosofen beduyt wort
 4179 **S** NOchtans wat die siele is nae den
 4180 dinghe is menigen onkondt | want
 4181 men leest daer af dat die oude philoso-
 4182 phen menigherhande sentencien daer
 4183 af voert ghebracht hebben | ende alsoe
 4184 meer als contrarie. want die filosoeph
 4185 aristotiles die vertelt int boeck vander sie-
 4186 len | dat plato settede die siel te wesen een
 4187 weselicheit die haer seluen beroerende
 4188 was | zeno seyde dat die siel een ghetal
 4189 was dat hem seluen roerde | pytagoras
 4190 seyde dat si armonia was | paphinomus
 4191 die seyde dat si ydea was | asclepiades
 4192 die seyde dat si gebrukende was vijf sin-
 4193 nen | ypocras die seyde dat een dvn geest
 4194 ghesprayt ouer alle tlichaem | eraclitus
 4195 die filosoeph die hiet de siele te wesen
 4196 een licht of een vonck des wesens | demo-
 4197 critus die seyt dat die siele een gheest is
 4198 ingheplant den stouen vander sonnen |
 4199 want ouermits die lichticheit des beroe-
 4200 rens so iudiceert hi alle tlichaem der sie-
 4201 len cleyn | permenides die seyt die siel te
 4202 wesen vander aerden ende oeck vanden
 4203 viere. Ephycurus die filosoeph seyt
 4204 dat die siele is eenrehande ghedaente

4205 vten viere ende vter luchten Ypercus die
 4206 seyt dat si is eenrehande vierige cracht
 4207 bij dien als daer staet die macht is vie-
 4208 rich ende die opganc hemels ende daer
 4209 om want alsoe menighe ende alsoe vele
 4210 vertellinghe vander sielen gheseyt sijn
 4211 vanden ouden wijsen als vander substan-
 4212 cien der sielen soe ist hier mede genoegh
 4213 Mer naden segghen der heylighen | so
 4214 is die siele eenrehande gheestelike ende
 4215 een redelike substanci om leuende te ma-
 4216 ken ende om dat menschelke ⁹ lichaem te
 4217 volmaken van gode wt niet ghescepen
 4218 waer af want si een substanci is die hoer
 4219 contrari wel ontfanct | daer om is si ont-
 4220 fanghelic der wetenscap ende der onwe-
 4221 tenscap der doechden ende der quaetheyt
 4222 ende dat is sonder onuerwandelinge
 4223 hoerre substancien of sonder hoer verlies
 4224 Item want die siel onlichamelic is daer
 4225 om en is si inden lichameliken sin niet voe-
 4226 liken noch nae die verminringhe niet wt-
 4227 streckelic Item want si simpel is inder na-
 4228 turen daer om en is hoer ontfanckelike
 4229 weselicheit der vermeerdinghe noch der
 4230 verminringe ende daer om en is si in dat
 4231 meerre lichaem niet meerre noch in dat
 4232 minre lichaem niet minre als augustinus
 4233 seyt Item want si simpel is ende onuer-
 4234 wandelic in hoerre substancien nochtans
 4235 is si menichfoudich in hoerre moghent-
 4236 heit. want die veelheit inder doechden
 4237 ende inder machten en set gheen meerich-
 4238 eit inder naturen of minricheit Mer als
 4239 tot menigherhande wercken soe ist een
 4240 machtighe veelheit inder sielen want si
 4241 en is niet meerre in drien dan in enen noch
 4242 minre in een dan in drien alsoe dat daer
 4243 schijnt menigherhande proprieteyt der

4244 sielen naden dinghe ende der diffinicien
 4245 want die condici der sielen sal luchtiger
 4246 openbaren ouermits die insettinge hoers
 4247 namen
 4248 Dat vijfde capitel hoe die siele vanden
 4249 volke haer naem ghenomen heeft
 4250 ¹⁰Die siele als ysidorus seit heeft ho-
 4251 ren naem ghenomen vanden volc-
 4252 ke daer om dat ouermits hoerre wanin-
 4253 ghe is si wint want wi die lucht nae ons
 4254 trecken mitten monde soe siet men dat
 4255 wi leuen mer dat is openbaerlic ghelo-
 4256 ghen want die siele wort langhe eer den
 4257 lichaem inghestort dan die lucht geuan-
 4258 ghen wort mitten monde want vluchs
 4259 leeft si inden buke der moeder wanneer
 4260 si van onsen here inghestort ende gesce-
 4261 pen wort Si hiet daer om siel want si le-
 4262 uet | ende dat lichaem daer si inghestort
 4263 wort dat insietse ende maket leuende en-
 4264 de heyt daer om gheest want si leuen he-
 4265 uet in hoer geestelic ende natuerlic. want
 4266 si doet dat lichaem ademen Die siel en-
 4267 de die moet is een dinc inden wesen mer
 4268 die siel zeghet leuen nae die reden ende
 4269 die moet seyt den raet | waer af die phi-
 4270 losophen segghen siel dat is leuen te bli-
 4271 uen sonder moet dat is sonder raet Men
 4272 hiet die siel oec gedacht | want het scijnt
 4273 bouen als thoeft of wanttet denct waer
 4274 af die mensch naden ghedacht hiet hy
 4275 tbeelt goods Item vele namen der sie-
 4276 len sijn alsoe versament alsoe dat dat een
 4277 dicwijn voer dat ander gheset wert ende
 4278 bi diueerschen namen een siel wort ghe-
 4279 noemt mit diueerschen respecten | si hi-
 4280 et oec siel wanneer dat si sielt ende le-

4281 uende maect tghedacht alsoe verre als si
 4282 denct | moet als si wil | reden | als si recht
 4283 oerdelt | gheest | als si ademt | sin | als si
 4284 wat voelt | waer af | ende voir dese pro-
 4285 prieteysten der sielen dye const die welck
 4286 gedaente is der zielen heeft horen naem
 4287 ghenomen vanden sin | hier toe ysidorus
 4288 libro xi. capitulo x.

4289 Dat seste capitel vande crachten der sie-
 4290 len

4291 **11**Die siele heeft veel moghentheden
 4292 want si in eenre substancien is soe
 4293 heeft si menichfoudicheit inder ghelijc-
 4294 kinge ouermits die welke het noot was
 4295 diueersche deylinghe hoerre moghent-
 4296 heden te thonen si wort gheliket totten
 4297 lichaem ende tot sinen eynde ende tot sijn-
 4298 re daet nader comparacien totten lichaem
 4299 heeft si viue mogentheden vanden welc-
 4300 ken die eerste is als augustinus seyt sin-
 4301 licheit die welke is cracht der sielen daer
 4302 si mede gheroert wert ende wil inden sin
 4303 des lichaems ende inden appetijt der din-
 4304 ghen die totten lichaem behoren die wer-
 4305 den beroert mit deser moghentheit om
 4306 te begheren genoechlichkeiten ende scu-
 4307 wet scadelicheden Die ander moghent-
 4308 heit is die sin dat is die craft der sielen
 4309 waer mede dat si kent die sinlike ende dye
 4310 lichamelike dinghen wanneer si teghen-
 4311 woerdich sijn | dye derde is peynsinghe
 4312 daer die siele mede aensiet die formen der
 4313 lichameliker dinghen wanneer si van hant
 4314 sijn dat is niet tegenwoerdich Die vier-
 4315 de is reden die onder goede ende tqua-
 4316 de onderkent twaer ende tvalsch Die vijf-
 4317 te is verstant daer hi dinghen die niet ma-
 4318 terialic en sijn mer verstandelic mede be-
 4319 grijpt als god ende den engel Ende de-
 4320 se drie moghentheden als sinlicheit sin

4321 ende gepeyns sijn inder sielen nae dien
 4322 **12**dat si den lichaem toeuoechlick is ende
 4323 de vloyet dat lichaem den leuen in ende
 4324 nae den binnensten ende der butenster vol-
 4325 maectheit des lichaems so sijn dese mo-
 4326 ghentheden den menschen ende den stom-
 4327 men beesten ghemeyn mer die twe an-
 4328 der als die reden ende tverstant sijn in hoer
 4329 nae dat si scheydelic is vanden lichaem
 4330 ende blijft ghescheyden als die enghel
 4331 ende dat nae dubbelden aspect | want si
 4332 siedt aen die ouerste dinghen ende alsoe
 4333 hiet si verstant ende si siet aen die neder-
 4334 ste dinghen ende alsoe hiet si reden en-
 4335 de nae dien dat die siel ghelijct wort tot
 4336 horen eynde | soe heeft si drieuoudighe
 4337 macht | als redelike | mitter welcker si
 4338 denct int waer ende begheerlic daer si me-
 4339 de wil int goede ende toernichlic daer si
 4340 mede denct int hoghe ende in dat ewige
 4341 **13**Inden redeliken is bekenninghe des
 4342 waren inden begheerliken wil ende be-
 4343 gheerte des goeden inden toernichliken
 4344 is scuwinghe des contrarijs dat is qua-
 4345 den | daer om alle sin gaet op vander be-
 4346 grijpeliker of redeliker crachten ende van-
 4347 der beroerliker craft ende der begheer-
 4348 liker ende vander toernichliker craft was-
 4349 set alle begheringe der welker sijn vier
 4350 als blijscap hope anxt ende rouwe dye
 4351 twee eerste wassen vander begheerliker
 4352 crachte want het is vanden dinghe dat
 4353 wij begheren ende verblijdende hopen
 4354 mer die twe ander als anxt ende rouwe
 4355 spruyten vander toernichliker crachten
 4356 want van dien dat wi haten droeuen wi
 4357 thant ende droeuede vresen wij dese vier
 4358 begheerten der doechden ende alre son-
 4359 den sommighe sijn vander materien on-
 4360 toghen als voer ghetoeent ende geseyt is |

4361 ende dat bij augustinum int boeke vander
 4362 siel ende vanden geest daer alle dese din-
 4363 ghen verclaert werden
 4364 Dat seuende capitel van drier ley crach-
 4365 ten der sielen
 4366 **14** NAe dien dat die siel ghemerct wort
 4367 inder ghelikenis tot hare daet so
 4368 gemoeter drieuoudige macht | als groy-
 4369 elic sinlic ende redelic ymmer in diueer-
 4370 schen subiecten hiet die siel drieuoudich
 4371 groyelic die inden bomen cruyden ende inden
 4372 wortelen is | sinlic die welc is in paerden
 4373 in coyen ende in dier ghelijc | redelic die in-
 4374 den mensche is waer af die filosoef die
 4375 ghelikent | die groylic siele den driehoec
 4376 want deser sijn drie deel Als winlic voe-
 4377 delick ende wasselc waer af dese macht
 4378 of eerste siel is ghelijc den driehoec in-
 4379 der consten van geometrien ende die sin-
 4380 like siel die ghelijct hi den quadrangulo
 4381 **15** dat is den vierhoecten Want die quadran-
 4382 guls als men die linie leyt van hoeke te
 4383 hoeke so maect hi triangulos dat is drie-
 4384 hoecten Ende die sinlike siele maect twe
 4385 triangulos der machten of der mogent-
 4386 heden. Want soe waer is die sinlike siel
 4387 daer wort die groyelike gheuonden mer
 4388 niet verkeert ende die redelike siel ghe-
 4389 lijct hi den cirkel ouermits hore volcomen-
 4390 heit ende begrijpelijkheid | die meeste cir-
 4391 kel alre figuren hebbende ghelijcke om-
 4392 **16** meghanghe al is dat sake dat die rede-
 4393 delike volcomenlic ghemaect is inder con-
 4394 sten ende inden doechden als men seyt int
 4395 boeke vander sielen | si is die volmaecste
 4396 ende die begrijpenste clærheit des cir-
 4397 kels als totten natuerliken moghenthe-
 4398 den want waer een redelike siele is daer
 4399 is groyelic ende een sinlike macht maer
 4400 dat en wort niet verkeert

4401 Dat achte capitel vande groyelike siele
 4402 **17** Die groyelike siele heeft een win-
 4403 nende cracht die noot is die specie
 4404 te meerren ende heeft een voedelike mo-
 4405 ghentheit om te behouden dat ondeyl-
 4406 som is mer si heeft een wassende mogent-
 4407 heit totter volmaectheit des datter on-
 4408 der is | ende deser groyeliker doecht die-
 4409 nen hoerre vier als die begerende doecht
 4410 die hoer nodorfticheit neemt in horen
 4411 voetsel ende die dair verduwende is die
 4412 dat bequaem scheydt vanden onbequaem
 4413 inden voetsel ende die daer houdende is
 4414 diet voirt seyndt tot alle delen inden die-
 4415 ren ende tot allen telgheren inden bomen
 4416 ende planten datter bequaem is inden voet-
 4417 sel | ende wort hem toegheuoecht op dat-
 4418 ter verloren is of ghebreect weder vast
 4419 gemaect mach werden ende te punt co-
 4420 men alsoe wel inden dieren als inden plan-
 4421 ten Ende die vierde is die daer wt driuen-
 4422 de is datter onbequaem ende derende is
 4423 Het sijn noch ander doechden die der groy-
 4424 eliker mogentheit dienende sijn als dye
 4425 onwandelbaer is | onformeellic ghelijc-
 4426 kende | gelijkende personalic | zerp saeft
 4427 der welcker onderscheyden wi hier niet
 4428 en willen veruolghen want si in iohanni-
 4429 cius boecken bij hem seluen openbaren
 4430 Daer om versamene vten voirscreuen din-
 4431 ghen dat die siel ouermits die groyeli-
 4432 ke moghentheit inden planten hoer ge-
 4433 likenisse voert brent vten ghelijcken en-
 4434 de die voert ghebracht sijn inden wesen
 4435 menichfoudichste **18** ende beschermtse Item
 4436 die nvt sijn totten voetsel die begheert-
 4437 se ende ontfaet ende incorporeert ende ver-
 4438 enicht Item die dinghen die onbequaem
 4439 sijn die worp si en wech ende sluytse buten
 4440 item ouermits die winlike doecht der welker

4441 die weyede¹⁹ ende die voedende onderda-
 4442 nich is menichfoudicht die specie of ge-
 4443 daente ende brengtse voert tot enen wesen
 4444 Item ouermits die voedende specie die ge-
 4445 menichfoudicht is wectse weder ende voetse
 4446 Item ouermits der wassender substanci-
 4447 en al bereydende volmaect sise ende brengt-
 4448 se voert in cameliker²⁰ grootheit Item in-
 4449 den ouderdom ende in die verwandelinghe
 4450 des tijts²¹ so ghebreect si ende ten lesten ver-
 4451 uaert si van lichaem Ende hier is thans ge-
 4452 noech gheseyt vander groeyeliker sie-
 4453 len.
 4454 Dat neghende capitel vande sinliker sie-
 4455 len.
 4456 ²²Vander sinliker sielen als totten on-
 4457 derscheyden hoerre moghenthe-
 4458 den | sommighe luttel dinghen sijn mit
 4459 corten woerden te seggen want die sinli-
 4460 ke doecht of cracht die heeft horen stoel
 4461 inden alren subtijlsten ventriculen der her-
 4462 sen van dier herssen ouermits zeenen en-
 4463 de arterien die hem seluen wt streckende sijn
 4464 bij alle den deelen des diers ende werct
 4465 daer ende maect een beroeren ende enen wil-
 4466 leken sin in alle den leden Item die sin-
 4467 like siele heeft dubbelde macht | als om-
 4468 gripelike ende beroerlike macht | ende die
 4469 omgripelike macht wort ghedeylt in e-
 4470 nen ghemeynen sin of inden binnensten
 4471 sin ende in enen particularen sin of inden bu-
 4472 tensten sin Ende die butenste sin houdt dat
 4473 sien horen smaken gheuoelen ende ro-
 4474 ke. Ende dese sin werdt aldus voert ghe-
 4475 bracht totten wercke in sinen organen | een
 4476 zeen die van octonomia geheeten wert
 4477 obticus die gaet neder vander herssen tot-
 4478 ten oghen of totten pupillen der oghen
 4479 ende maect haer ramen in tween deelen | en-
 4480 de die ander zeen ten oren | ende die ander

4481 ter nazen | die vierde ter tonghen ende ten
 4482 rake | die vijfte wort gheramificeert tot-
 4483 ten organen des gheuoelens ouer al dat
 4484 lichaem Ende ouermits desen zeenen so
 4485 wort die sinlike gheest ouer al ghestroy-
 4486 et doer dat lichaem | ende om dier zeenen
 4487 wil soe wort alle dat lichaem sinlic ende
 4488 beroerlick van welcker stroyinghe des
 4489 gheests ouermits dien zeenen arterien
 4490 ende musculen so wort alle dat veruolch
 4491 des lichaems abel geuonden ter beroe-
 4492 ringhe
 4493 Dat x. capitel vant inwendighe of ghe-
 4494 meen verstant
 4495 ²³Die ghemeyn sin of dye binnenste
 4496 sin wort in drien deylen ghedeylt
 4497 nae drien regionen der herssen Want in-
 4498 der herssen sijn drie cellekens als dat voer-
 4499 ste in die welcke die ymaginaci leyt die
 4500 welcke van binnen ordineert ende con-
 4501 poneert dinghen die de sin van buyten
 4502 begrijpt als iheronimus seyt dat die mid-
 4503 delste celle is filogistica dat is daer die ver-
 4504 gaderinghe der sermonen is In die wel-
 4505 ke die sinlike reden of die vermoedende
 4506 doecht bouen gaet Voirt is die derde en-
 4507 de die lest die ghedenckende is | dat is die
 4508 celle die after aen thoeft leyt in welcker
 4509 besloten ende ghehouden wordt datmen
 4510 verstaen ende ghehoert heeft.
 4511 ²⁴Dat elfte capitel vande sinlike crach-
 4512 te.
 4513 ²⁵VOert die sin ende die sinlike craft
 4514 die vander sinliker sielen coemt is
 4515 die moghentheit mitter welcker die sie-
 4516 le oerdelt ende onderscheyt vanden ver-
 4517 wen vanden smaken ende vanden ande-
 4518 ren gemoeten der sinnen ende die yma-
 4519 ginerende doecht ouermits die welke wi
 4520 begripen die formen die eerst vanden perti-

4521 cularen ghenomen waren al wast dat si niet
 4522 tegenwoerdich en waren alst openbaert
 4523 als wi gulden berghen dencken of als wan-
 4524 neer wi bij ghelikenisse andere berghen
 4525 dromen vanden berch pernaso ende die
 4526 vermoedende cracht of reden is sinlic ouer-
 4527 mits welke cracht die luyden wijs sijn en-
 4528 de vroet om te verhoeden quade saken
 4529 die ons ghenoechlic nochtans waren in-
 4530 den sin te veruolgen ende dese vermoeden-
 4531 de of denckende reden is ons ende den bee-
 4532 sten ghemeen | alst schijnt inden honden
 4533 ende inden woluen nochtans properliken
 4534 te spreken so en bruycken si gheenre re-
 4535 den mer eenre starcker ende naerstiger me-
 4536 ninghe | die ghedachtelike cracht is be-
 4537 houdende ende ghedenckende ouermits
 4538 die welke wi die ghedaente der dinghen
 4539 setten op dat si niet vergheten en werden
 4540 waer bi dat een man seyde | die memorie
 4541 is een arcke of een kistken der reden.
 4542 ²⁶Dat xij. capitel vande beroerlike sinlichey-
 4543 des crachts.
 4544 Mer die beroetlike ²⁷ sinlike doecht
 4545 wort ghedeylt in natuerlic leue-
 4546 lic ende zielike doecht Ende die natuerli-
 4547 ke doecht is beroerlic der humoren in-
 4548 den lichaem enichs diers ouermits den a-
 4549 deren ende dese heeft horen stoel principa-
 4550 liken inder leueren daer om dat si daer prin-
 4551 cipaliken wercket ende die leuentlike doecht
 4552 heeft hoer beroeren ouermits den arte-
 4553 rien inden welcken si die gheesten beroe-
 4554 ren die vander herten comen want dese
 4555 doecht heeft horen stoel inder herten van-
 4556 den welcken die arterien spruyten gelijc
 4557 als die aderen vander leueren comen van
 4558 also groter hetten is thart Want waert
 4559 sake dat sijn hetten niet ghesacht en wor-
 4560 de ouermits die coude luchte diet na hem

4561 trecket Het soude eynteliken in hem sel-
 4562 uen versmoren waer om dattet noot is o-
 4563 uermits den arterien ende der longhen dat-
 4564 tet die lucht aen hem haelt ende trect ende dat-
 4565 tet dien brant leschet Mer die zielike be-
 4566 roeringhe craft die principaliken horen
 4567 stoel hout inden ventriculen der herssen
 4568 vander welcken alle die zenen comen en-
 4569 de spruyten Ouermits den rugbeen af-
 4570 ter tuschen den scouderen dat alle die le-
 4571 den roert ende doetse verteeren want eerst
 4572 roert die herssen die zenen musculen en-
 4573 de die laceerten ende als dese beroert wer-
 4574 den so beroeren si mit enen willighen be-
 4575 roeren alle die ander leden ouer alle si-
 4576 den Ende nae dat die hant beroert wert so
 4577 werttet geheyten een werckende cracht
 4578 nae dien dat si hoer voert strict totten voe-
 4579 ten toe ende doetse wanderen so wortet ge-
 4580 heeten een voertganclike cracht om dies
 4581 wil dat ouermits hore cracht die dieren
 4582 voertgaen | daer om vergader haestelic
 4583 die proprieteyten der sinliker sielen dye
 4584 desen tractaet bequaem sijn Item die sin-
 4585 like siel is eenrehande gheestelike sub-
 4586 stancie veel edelre ende waerder dan die
 4587 groyelike siel ende vele onedelre ende on-
 4588 waerder dan die redelike siel Want hoer
 4589 wesen ende werckinge is vander materien
 4590 die volmaect is | want als tlichaem ver-
 4591 uaert so veruaert hoer wesen ende hoer
 4592 werckinge noch si en blijft vanden lich-
 4593 aem niet verscheyden also langhe als si
 4594 inden lichaem is ende heeft edele werckin-
 4595 ghe | want si is den dieren sin gheuende
 4596 ende makende ende is die binnenste ende die bu-
 4597 tenste sinnen der dieren vervullende na-
 4598 der begheerten der organen Item si is
 4599 beroerlic alle der leden van allen siden ende
 4600 si is mede deylende den lichaem ouer al

4601 hoer craft ende daer die organen ende die le-
 4602 de edelste sijn daer so gheeft si hoer edel-
 4603 ste wercken ende si maect slapinghe en-
 4604 de wakinghe inden dieren Item ouermits
 4605 hore doecht die inwaert geroepen is so
 4606 is tstercste werckende inden binnensten der
 4607 lichamen Item als si becommert is ende
 4608 ghestroyt biden butensten sinnen ende belet
 4609 mit vele vreemde saken | so werct si in allen
 4610 dinghen alre cranckelicste | want als een
 4611 mensch hem veel dings werckelic onder-
 4612 wint | als nv mit sien nv mit horen ende nv
 4613 mit wercken so en can die sin tot allen din-
 4614 gen niet vast wesen als een mensch peynst
 4615 in seer vterliken ende hogen dingen die hi
 4616 niet begrijpen en can in dien dingen soe
 4617 en verblijt hoer die siele niet mer in mid-
 4618 delbaren dingen diemen begrijpen mach
 4619 Item hoer cracht ende hoer werckinge
 4620 wordt belet inden leden den sinliken geest
 4621 wanneer hem die ganck benomen wort
 4622 om der opilacien wil der toegangen ende der
 4623 sweetgaten alst schijnt inden menschen die
 4624 gheslaghen sijn vander popelzyen ende van
 4625 sinte cornelis Item hoer cracht wordt oec
 4626 ghesceyden ouermits alte groten hetten
 4627 die de sweetgaten dissoluerende sijn en-
 4628 de bredende gelijc als ouermits groter
 4629 coutheden diese bedwingende soe wort
 4630 si ghedwonghen dat si hoer niet en ouer-
 4631 vloye of stroye Item die sielike craft die
 4632 verloren is werdt weder goet gemaket mit
 4633 wel rukende dinghen gelikerwijs als si
 4634 ghecorrumpeert ende bezwaert wort mit
 4635 stinckenden dinghen ende hier mede ist thans
 4636 genoech gheseyt vander sinliker sielen
 4637 Dat xiiij. capitel vande redelike siele
 4638 ²⁸Die redelike siel of die verstandelike
 4639 ²⁹cracht is also vele te segghen als
 4640 tverstant waer af dat si gedeylt wort na

4641 tveen principalen daden of wercken als
 4642 in een beschouwende verstant ende in een
 4643 practizerende verstant dat speculerende ver-
 4644 stant wort geoefent inder contemplacien
 4645 dat is bescouwinge | ende dat practizeren-
 4646 de verstant inder werckinge ende na deser
 4647 wortelen wort gedeylt dat werckende of
 4648 dat doende leuen ende dat bescouwende le-
 4649 uen Die redelike siele is ewich ende oncor-
 4650 rumpeerlic ende onsterflic | waer om dat
 4651 hoer principael werc als verstaen en hangt
 4652 te mael in gheenre wijs anden lichaem
 4653 ende daer om so leeft si volcomelic ende ver-
 4654 staet als si vanden lichaem gesceyden is.
 4655 ya ymmer meer hoe dat si inden lichaem
 4656 verdroncken is hoe dat si traechliker ende
 4657 onuolcomeliker verstaet ende hoe dat si meer
 4658 ende vorder vanden vleyscheliken verbanden
 4659 is hoe dat si lichter ende claeliker verstaet
 4660 ende een dinck begrijpt Ic hiet hier een in-
 4661 drenckinge anter bijder fantastiger yma-
 4662 ginacien of bijder genoechten des vleysch
 4663 of der tijtliker genoechten waer af dat
 4664 gregorius seyt Die mensch als int middel
 4665 gescapen is of hi waer nederre dan dye
 4666 enghel ende hoger dan dat vee also heeft
 4667 hi wat | dattet noot is dat hi mitten ouer-
 4668 sten gemanck heeft ende wat mitten neder-
 4669 sten | want sijn geest heeft onsterflicheyt
 4670 mitten enghel mer hi heeft sterflicheyt
 4671 des lichaems mitten quicke ende dair om
 4672 is dat die siele tot gode ghekeert wordt
 4673 ouermits reden | so wort si verlicht verbe-
 4674 tert ende volmaect | maer ist dat si ouer-
 4675 mits begheerlicheit bekeert wort totten
 4676 creaturen so wortse verdonckert gecor-
 4677 rumpeert ende verarghert | al is dat sake
 4678 dat die siele in hoer seluen onsterflic is ende
 4679 ewich nochtans is si pijnlic ouermits dat
 4680 si gebonden is ende versament mitten lich-

4681 aem waer af augustinus seyt int boeke van-
 4682 der sielen ende vanden geest die sielen die le-
 4683 uende sijn | inden lichaem werden gepijnt
 4684 ouermits die genoecht der sinliker dingen
 4685 vanden lichameliken brelden³⁰ Ende als si
 4686 vten lichamen gaen so liden si pinen ende
 4687 torment inden seluen beelden | ende dair om
 4688 van lichameliken passien mogen si daer
 4689 gehouden werden want si hier niet ghe-
 4690 suuert en waren vander corrupcien des li-
 4691 chaems | vten welcken openbaert dat die
 4692 siel al is dat sake dat si in horen naturen
 4693 te mael suuer ende reyn is nochtan trect si
 4694 onsuerheit na hoer vanden vleesch twelc
 4695 van beghin aen gecorrumpeert is als wijn
 4696 of een ander puer natticheit infecti of een
 4697 smettiuge³¹ nae hem neemt ouermits enen
 4698 vulen vate Ende daer om als die siel dat li-
 4699 chaem wtgegaen is so voerdse onderwi-
 4700 len vulnisse mit hoer om dat si ghebon-
 4701 den was mitten lichaem | ende daer om ist
 4702 noot dat si gesuuert werde ghelijc dat een
 4703 gemme die nyeliken gesuuert is vanden
 4704 slike Alle dese dicten sijn ghenomen wt
 4705 augustinus dicten daer om salstu verga-
 4706 deren wt voerscreuen scriften dat die re-
 4707 delike siele onder allen creaturen is meest
 4708 beteykeut³² nader godliker beeldinge ende
 4709 hem bat gelijct | ende dat want si is drierou-
 4710 dich inder mogentheit al ist dat si enich
 4711 ende simpel inder naturen is Item si is in hoer
 4712 houdende die ghelikenis alre dinghen
 4713 als augustinus seyt Item als si eens ge-
 4714 scapen is inden lichaem of daer buten so
 4715 is si in horen ewigen wesen bliuende want
 4716 als cassiodorus seyt Men soude nymmermeer
 4717 seggen dat die siel gescepen waer na den
 4718 godliken beelde waert dat si steruen mocht
 4719 Item die siele van naturen is haer na-
 4720 tuerliken ghegheuen dat si wisen mach

4721 ende kiezen vryliken dat goede ende tquade
 4722 dat waer ende dat valsch Item si is begri-
 4723 pende nae menigerhande moghenthe-
 4724 den der vormen ende der gedaenten der me-
 4725 nigerhande dinghen die teghenwoer-
 4726 dich sijn ende niet en sijn want si onderkent
 4727 die materialialike³³ dinghen bi horen te-
 4728 ghenwoerdigen of niet tegenwoerdigen
 4729 materialiken formen ende si begripet onma-
 4730 terialiken dinghen ouermits hore tegen-
 4731 woerdicheit als augustinus seyt Item
 4732 ouermits hoers selues ombueghinghe
 4733 so is si bekennde ouer hoer hoers sel-
 4734 ues gestant Als philosophus seyt. want
 4735 al siende ende verstaende siet si hoer seluen
 4736 et cetera Item si is natuerliken ontfangen-
 4737 de die verlichtinghe ende prentinghe van
 4738 allen dinghen ghelijc dat een wastafel
 4739 Item want si natuerliken begeert incor-
 4740 poreert te werden ende mitten lichaem ver-
 4741 enicht te werden so is si natuerliken be-
 4742 gherende die enicheit des lichaems ende
 4743 die vergaderinge Item si is natuerlic be-
 4744 gherende dat goede ende scuwende die
 4745 quaetheit al ist sake dat om gebrecs wil
 4746 des vryen willes si onderwijlen dat qua-
 4747 de kiest nochtans niet te min vander na-
 4748 turen wegghen en versaect si dat quade niet
 4749 dat is dat si natuerliken niet garen quaet
 4750 en doet Als augustinus seyt | waer af die
 4751 groyelike siele begheert te wesen ende die
 4752 sinlike siele wel te wesen | ende die redelike
 4753 ³⁴siele begeert alre best te wesen. Ende daer
 4754 om en rust die redelike siel niet dan te wesen
 4755 mitten alren besten | die stede der redeli-
 4756 ker sielen is god totten welken si beroert
 4757 wort | op dat si in hem rusten mach dan bij
 4758 onderscheyde. mer billiker ouermits be-
 4759 gheerte ende minne Ende dit sijn die proprie-
 4760 teyten der sielen mitten anderen die daer

4761 onder gheset sijn
 4762 Dat xiiij. capitel vande crachten der sielen daer
 4763 mede die siele haer wercken werckende is
 4764 ³⁵Nae dien dat wi gheseyt hebben van-
 4765 den proprieteyten der sielen in hoir
 4766 seluen ende in horen lichaem ghemerct so
 4767 isser noch af te seggen van horen doech-
 4768 den mitten welcken si machtich is te oe-
 4769 fenen hoer werckinge | want dese doecht
 4770 is der sielen weselic toe ghegheuen mit
 4771 machten om hoer wercken te volbrenghe
 4772 inden lichaem want ouermits deser doecht
 4773 so maect si dat lichaem leuende ende bijnt
 4774 steeds die arterien ende ³⁶breydt den sin ende
 4775 bewijst allen ghesielden lichaem een wil-
 4776 lich beroeren als constantinus seyt libro xiiij.
 4777 Ende dese is drieuoudich als natuerlic
 4778 inder leueren ende leuentlic of gheestelic in-
 4779 der herten ende sielike die welcke horen stoel
 4780 heeft inder herssen ende die werckinge der
 4781 natuerliker doecht die inder leueren is die
 4782 is gemeyn als inden dieren ende inden
 4783 planten Ende dese wint voedt ende meerret
 4784 als die selue constantinus seyt Die winnin-
 4785 ghe nae dien dat si hier ghenomen wert
 4786 is dese Een verwandelinghe der substancien
 4787 der humoren of der sayeliker reden inder
 4788 substancien der planten of des diers ge-
 4789 maect in die werckinge der naturen ende de-
 4790 se doecht begint te wercken vander tijt
 4791 der winninge totter volcomenheit der plan-
 4792 ten of des diers Mer deser natuerliker
 4793 winningen werden twe doechden natuer-
 4794 lic onderwijst als die onuerwandelic ende
 4795 onformeellic Want die onuerwandelike
 4796 doecht is dese die de substanci des sae-
 4797 des verwandelt ende verkeert inder substanci-
 4798 en alle der deelen der planten of des diers
 4799 ende dese doecht maect dese verwandelinghe
 4800 ouermits den vieren eersten qualiteyten

4801 Als den heten couden vuchten droghen
 4802 Want ouermits hette ende vuchte maect
 4803 si die substanci best | als die vleysche inden
 4804 dieren | bloemen ende morch inden planten
 4805 ende inden bomen ende outrmits ³⁷hete ende
 4806 droege maect si wortelen inden groyeli-
 4807 ken dingen ende thert inden dieren ende ouer-
 4808 mits coude ende vuchten werct si als inden
 4809 bladeren der planten | ende als inden haren
 4810 der dieren ende ouermits couden ende droghen
 4811 werct si alst schijnt inden zenen ende inden
 4812 benen der dieren inden bloken ende inden wor-
 4813 telen der bomen ende der planten Mer die
 4814 ander doecht die daer formeellic is ter
 4815 werckinge der naturen inder winnin-
 4816 ghe die is noot want dese ordineert en-
 4817 de onderscheit den dinghe datter ghe-
 4818 wonnen is een vorme ende een ghedaente
 4819 ende alle sijn bequaemelike delen die hem
 4820 noot sijn want dese doecht doerschieten-
 4821 de so doerschietse ende die ydele sijn die
 4822 hoeltste ³⁸ende die sarp ende hardt sijn maect-
 4823 se saeft ende die alte saeft sijn maectse serp
 4824 ende enen ygheliken deelken maect si en-
 4825 de figuert hem een decsel of een huut en-
 4826 de dese twe doechden als die onuerwan-
 4827 delic ende die onformeellic en wercken niet
 4828 langer dan ter tijt toe dat dat dier of die
 4829 plant datter gewonnen is vervult wort
 4830 int wesen der naturen ende daer om wast
 4831 noot dat die voedelike doecht steeds vol-
 4832 ghen most totter behoudinghe der win-
 4833 ninghe want si is een hulpster ende een
 4834 dienstster der doechden die winliken is want
 4835 inder lancheit breedheit ende diepicheit
 4836 so meerret si ende steect wt datter ghe-
 4837 wonnen is ende die werdelike ³⁹doecht helpt
 4838 die voedelike ende dient hoer want dye
 4839 ⁴⁰spise ghenomen van hem allen stenicht-
 4840 se ende maectse ghelijc inden leden ende dat-

4841 ter ontbonden of verloren is dat brengt
 4842 si weder mitter craften der hetten ende
 4843 daer om heeft die natuer wonderlic die
 4844 weydelike doecht der voedeliker doech-
 4845 den een hulpster gemaect ende heeft bey-
 4846 de die ondergheworpen den dienst der
 4847 winliker doecht ende voirt deser weyde-
 4848 liker doechden onderdienen vier perti-
 4849 culaer doechden | als die begerende die
 4850 welke den leden bequaem voetsel geeft
 4851 op dat si ghetempertheit nae hoer trec-
 4852 ken mach totten voetsel des vleysch en-
 4853 de getempertheit des bloets totten voet-
 4854 sel der herssen ende der longhen et cetera Item
 4855 die verduwelike doecht helpt hoer me-
 4856 de wercken die welke scheydt die bequa-
 4857 me dinghen vanden onbequamen inden
 4858 voetsel ende deylt dat puer vanden on-
 4859 pueren Item die behoudelike doecht die
 4860 welke beschermt dat puer voetsel en-
 4861 de dat thants ouermits die werckinge
 4862 der naturen ghecoect is dat si dat in al-
 4863 le den leden incorporeert ende gheliket ende
 4864 verenighet Item si verdrijft van noedswe-
 4865 ghen die dinghen die te verdriuen sijn die
 4866 oueruloedelic vanden leden ghetoghen
 4867 sijn die sijn hem in gheenre wijs te ghe-
 4868 lijcken Ende daer om ghelikerwijs dat die
 4869 begheerlike craft werct mitten heten ende
 4870 mitten droghen ende dat die verduwe-
 4871 like mitten heten ende mitten vuchten
 4872 ende dat die behoudeliken mitten couden
 4873 ende mitten droghen alsoe wercket die wt-
 4874 stotelike doecht mitten couden ende mitten
 4875 vuchten
 4876 Dat xv. capitel vande leuendige cracht dair
 4877 of tbeginnel het hert is
 4878 ⁴¹DER natuerliker doecht volcht dye
 4879 leuentlike doecht die welke is le-
 4880 uende makende welcs fundament ende

4881 eyghen huys is thert vanden welcken
 4882 fleuen gaet om alle die lede leuende te
 4883 maken Item die cracht die willichlijc be-
 4884 roerlick is daer dat hert ende die arterien
 4885 mede ghebreydt werden ende ghedwon-
 4886 ghen dye werct mitter werckinge deser
 4887 doecht voirscreuen ende dese breydinghe
 4888 des beroerens wort geseyt te wesen van-
 4889 der middel des harten in allen eynden en-
 4890 de vtersten ende alsoe verkeert ende die
 4891 dwanck wort gheseyt beroeringhe van-
 4892 den vtersten totten middel alst is te sien
 4893 inden blaesbalgen der smeden | daer om
 4894 die leuentlike doecht thert breedende is
 4895 ouermits ⁴² die longen so trect si die lucht
 4896 nae hoer totter harten ende seyndse voert
 4897 totten anderen leden ouermits den ar-
 4898 terien | ende dese doecht werct inden diere
 4899 den adem ouermits die bredelike ende
 4900 dvinghelike doecht des herten die de
 4901 borst beroert mit enen stedeliken beroe-
 4902 ren Mer die zenen ende die lacerten sul-
 4903 len eerst beroert wesen | ende dese blasinge
 4904 of adem is nootortfich totter saeftich-
 4905 eit der natuerliker hetten ende totten voet-
 4906 sel des leuendigen geests ende totter win-
 4907 ninghe oeck des sieliken gheests ende die
 4908 bewaringhe der warmten is een getem-
 4909 pert aenhalen der couder luchten ende
 4910 die leuentlike bescherment wt wes ge-
 4911 temperheit die sielike gheest ghewonnen
 4912 wort ende daer om totter behoudinghe des
 4913 leuens en is gheen dinc meer noot dan
 4914 die adem die wel ghedispondeert is in al-
 4915 len dingen ende geordineert Dese dinghen
 4916 werden al van constantinus ghehadt in
 4917 pantegni want een dier mach sonder spise
 4918 ende sonder dranck een wijl wesen mer son-
 4919 der adem en macht niet sijn een opslach
 4920 van eenre momenten in goeden punten

4921 ende wesen nochtans wort die adem dicwij-
 4922 le ghecorrumpert in menigher manie-
 4923 ren ende dan so volcht van node die verderf-
 4924 nisse des diers eerstweruen vter quader
 4925 disposicien der herssen want wanner dye
 4926 herssen belet of becommert is in wat of-
 4927 ficien het si om ghebrecs wil der invloy-
 4928 inghe der gheesten so ghebreec die bre-
 4929 dinghe des herten | ende die bequame be-
 4930 dwanc of bindinghe waer bi dat naeuol-
 4931 ghen moet die smoringe alst openbaert
 4932 in die popelzie ende in anderen ghelijcken
 4933 saken Item dat selue vallet vander quet-
 4934 singe des herten wanneer daer een yde-
 4935 linghe natuerliken wordt der humoren
 4936 die daer sijn | ende oec wort daer ydelinge
 4937 ende soe en heeft de adem daer gheen ste-
 4938 ⁴³de Item dat selue vallet van hasteliker
 4939 wederslacht der natuerliker warmten tot-
 4940 ten binnensten des herten alst openbaert
 4941 inden bloden dieren of menschen ende in-
 4942 den ghenen die laten die welke onderwij-
 4943 len gebreken ende bezwimen. Item dat sel-
 4944 ue gheualt wel van smettinghe der leueren
 4945 want die corrupci der leueren haelt af die
 4946 winninghe des pueren bloets | want die
 4947 natuerlike warmte wort geuoedt ouer-
 4948 mits der leueren ende wanneer die daer ge-
 4949 breket so moet dat hert breken | ende daer
 4950 om oec so wort perticulaerlic ende natuer-
 4951 lic die adem becommert ende belet Item dat
 4952 ⁴⁴selue gheualt vander doerschietinge der
 4953 der longen alst openbaer ⁴⁵in ptisicis dat is
 4954 die in teringhe gheset sijn inden welcken
 4955 die adem doer heymeliken gaetkens en
 4956 wech gaet ende in gheenre wijs en vol-
 4957 doet om die hetten des herten te tempe-
 4958 ren Item dat selue geschiet in alle hol-
 4959 heit ende sonderlinge inden binnenste des
 4960 lichaems mit haestigher vullingen alst

4961 schijnet inden verdrencten scepen inden
 4962 water als die cleyne gaetkens ghestopt
 4963 sijn so wort die adem daer tuscken beslo-
 4964 ten ende wort slechtelic becommert Item
 4965 geuallet wel van alte grote corrupcie der
 4966 luchten alst schijnt inden pestilencien ende
 4967 ⁴⁶in ghecorrumpeder luchten wanner die
 4968 leuentlike gheest sijn contrari scuwende
 4969 sluyt hem seluen inden binnensten des her-
 4970 ten ende als die gheest vander corruppeerder
 4971 luchten thans bedruet is soe en kan hi
 4972 thart ende die ander lede des lichaems niet
 4973 ⁴⁷regieren | mer ymmer ghebreec hi in
 4974 hem ende veruaert ende daer nae volcht die
 4975 doot Item dat selue geschiet vander be-
 4976 smetter corrupcien der humoren der longen
 4977 pipe ende der borsten alst schijnt inden ma-
 4978 laetschen. Item vander verstopinghe der
 4979 weggen vanden longhen | alst schijnt in-
 4980 den luden die cort geademt sijn ende in
 4981 dier gelike Item van substancialiker vre-
 4982 tinghe des herten als van enighen be-
 4983 te eens venijns wormes wes venijn doer
 4984 ter herten schiet ende verwint die natuer-
 4985 like hetten ende also ondersluyt die adem
 4986 den wech Item van alte groter dunnich-
 4987 eit der warmer luchten als gbeualt ⁴⁸van
 4988 enen bade dat alte heet is dat die sweet-
 4989 gaten opent ende dunne maect waer af dat
 4990 coemt grote wtulieghinghe der natuer-
 4991 liker hetten | ende also en mach die aenge-
 4992 haelde coude lucht niet helpen totter saf-
 4993 ticheit der toeualliker hetten Item dat
 4994 selue gheualt van alte couder luchten die
 4995 de lacerten ende die zenen der borsten dwinct
 4996 ende bijnt | waer af dat dye aenhalende
 4997 craft der luchten belet wort alst schijnt in-
 4998 den ghenen die opt ijs slapen Item dat
 4999 selue vallet vanden coerden der ader die
 5000 de hol ader hiet ouermits bestoppinge

5001 | want als die ader bestopt is ende binnen
 5002 besloten so en mach die ganc des bloets
 5003 vander leuer totter herten gheen voet-
 5004 sel des leuentliken gheests seynden want
 5005 dat dier moet smoren als hem die hetten
 5006 ende die humoren van herten ghetogen
 5007 sijn | want die lucht en is niet ghenoech
 5008 dat hert te vernoyeren Item dat selue ge-
 5009 schiet oec wel van dickicheden der cole-
 5010 ren offer ander humoren inden alre sub-
 5011 tijlsten aderen des herten alst schijnt in-
 5012 den scarpes coertsen inden welcken dye
 5013 adem ghebreect Item van alte seer en-
 5014 de weldigher vijndinghen vander keelen
 5015 ende vanden anderen toepaden | alst is te
 5016 sien inden luden die gehanghen sijn en-
 5017 de versmoert Inden welcken als die adem
 5018 onderuanghen is vluchs wort dat hert
 5019 ontsteken ende alsoe sterft dat dier vluchs
 5020 In desen ende in menighen anderen ma-
 5021 nieren wordt dat leuen benomen ouer-
 5022 mits ghebreck des adems vter gheeste-
 5023 liker doecht comen gramscap vechtin-
 5024 ghe onweerdicheit minninge ende aldus
 5025 sulcke passien die welcke verrisen inden bee-
 5026 sten vter beroeringhe des gheesteliken
 5027 doechts mit ghewelt ende sonder onder-
 5028 scheit | mer inden menschen sijn si te ordi-
 5029 neren ende te regieren onder seker reden des
 5030 moeds ende hier mede ist genoeg vanden
 5031 geesteliken of vander leuentliker doecht
 5032 Dat xvi. capitel vande sielike cracht
 5033 **49** Die sielike doecht heeft horen stoel
 5034 ende stat in dat ouerste deel des men-
 5035 schen als inder herssen ende dese is drieuou-
 5036 dich | als ordinerlic sinlic ende beroeren-
 5037 de die ordinerende die vervullet die hers-
 5038 sen alleen bi hoer seluen want in die voer-
 5039 ste celle ordineert si die ymaginaci of dat
 5040 ghepeyns In die middelste ordineert si

5041 die waninghe ende die reden In die after-
 5042 ste celle volbrenct si dat ghedacht of die
 5043 memorie ende hoer ghedachtige wercken
 5044 want dat die vorste peynset ende ymagi-
 5045 neert dat seynt si ter middelster cellulen
 5046 als totter reden | ende dat si dan geoerdelt
 5047 heeft dat seyndt si voert totter afterster
 5048 cellen als totter memorien ende die memo-
 5049 ri ontfaet die dinghen die inden verstan-
 5050 de als inder middelster cellulen gheset
 5051 waren ende bewaertse vast thent si die din-
 5052 gen te wercke brenct. Die ander doecht
 5053 als die sinlike wert aldus gheformeert
 5054 want die sielike gheest die gaet vanden
 5055 alre voersten ventriculen der herssen o-
 5056 uermits sommighen zenen die seer mor-
 5057 we sijn vten welcken die sinnen ghefor-
 5058 meert werden | want sommighe gaen of
 5059 werden gestoert mitten sieliken gheest
 5060 totten oghen op dat daer tghesicht ghe-
 5061 formeert sal werden | ende sommighe tot-
 5062 **50** ten nozegaten op dat daer dat ruken ge-
 5063 formeerc mach werden | ende daer om is
 5064 die sin des ghesichts subtijlre want sijn
 5065 natuer vierich is | ende die sin des horens
 5066 is luchtich want het is een gheluyt der
 5067 gheslagender luchten | daer na is dat ru-
 5068 ken subtijlre | want sijn nature rokich is
 5069 daer nae die smake want sijn natuer wa-
 5070 terich is | ten lesten die sin des voelens
 5071 is grouer dan alle die ander want sijn na-
 5072 ture als si aerdich is so is si noot inden be-
 5073 nen inden zenen inden harden ende inden
 5074 saeften inden couden ende inden warmen
 5075 alle dese sinnen hebben hoer officien als
 5076 die onuerwandelde ende die ongeformeer-
 5077 de van horen objecten die hoer sinliche-
 5078 den gheuoelen presenterent horen ver-
 5079 stande
 5080 Dat xvij. capitel vande sienlike cracht.

5081 **51** Die sin des ghesichts want hi vie-
 5082 rich is so is hi alre simpelste ende
 5083 want hi haestelic veere dingen begrijpt
 5084 die sin des ghesichts wort aldus ghefor-
 5085 meert int midzen vanden oghe als inder
 5086 pupillen dat is in die perle ende daer is een-
 5087 rehande puerste ende luchtenste humoer
 5088 die vanden philosophe crystalloydes hiet
 5089 daer om dat si haestelic ghepunt wordt
 5090 om te ontfanghen alle vormen van ver-
 5091 wen Die sin des gesichts is ontfangach-
 5092 tich ende onderscheydelic alre verwen fi-
 5093 guren ende formen ende die butenste pro-
 5094 prieteysten waer af om dat ghesicht te vol-
 5095 maken so sijn dese noot als die wercken-
 5096 de sake een bequaem instrument ende dye
 5097 vuerende lucht ende dat ghedacht der
 5098 sielen ende een matelic of een middelbaer
 5099 beroeren die werckende sake is die sieli-
 5100 ke doecht Dat bequaem instrument is een
 5101 cristallighe humoer in beyden ogen ge-
 5102 set claer ende ront het is claer daer om dat
 5103 dat oghe ouermits sijnre claerheyt den
 5104 gheest ende die lucht doerschinen sal en-
 5105 de het sal daer om ront wesen op dattet
 5106 te min pijnlic wesen sal want een dinc dat
 5107 recht ront is ende in allen siden effen ghe-
 5108 maect en heeft gheen hoeken inden welc-
 5109 ken die oueruloedicheit niet ghehouden
 5110 en mach werden diese quetsen mach en-
 5111 de datter buten mede werckende is dat
 5112 is die lucht sonder welke tgesicht niet
 5113 volmaect werden en mach | ende sal tge-
 5114 sicht in sommigen dieren volmaect wer-
 5115 den so moeder een claerheit der luchten
 5116 toe ende in sommigen een donckerheyt
 5117 ende in sommigen middelbaerheyt want
 5118 inden catten wort begheert een donc-
 5119 kerheit ende inden vledermusen ende in-
 5120 den sommigen anderen middelbaerheyt

5121 alst nae openbaren sal Item die aendenc-
 5122 kinghe der sielen is oec noot als die sie-
 5123 le om een dinc doet onderuinden ende si
 5124 meynende is mit enen anderen sin so siet
 5125 dat oghe min volcomeliker want hi en
 5126 oerdelt niet vanden dinghe dat hi ghe-
 5127 sien heeft Item een middelbaer beroe-
 5128 ren is noot want waert dat dat dinc dat-
 5129 ter ghesieu **52** is gheroert worde soe soude
 5130 dat ghesicht gheconfuust werden ouer-
 5131 mits vele hijnderinghe Ende van dien
 5132 stedighen beroeren soudt ghescheyfelt
 5133 werden alst openbaert in enen riem van
 5134 enen scepe die inden water schijnt ghe-
 5135 broken te wesen om den lope des waters
 5136 dat haesteliken loept aldus oec ist van e-
 5137 nen houtte dat langwerpelt is is dat sa-
 5138 ke dattet haesteliken beroert wordt soe
 5139 schijnet ront te wesen het waren meniger-
 5140 hande opinien dat is waninghe bijden
 5141 ouden meesters vanden gesicht hoe dat
 5142 dat quam ende comen mocht Men sal we-
 5143 ten naden filosoeph dat die sin des ge-
 5144 sichts wort drieuoudelic alst schijnt vten
 5145 eersten ende vten dorden doerschijnlick
 5146 of bescouwentlic Inder eenre maniere
 5147 wanneer die ghedaente des dings dat-
 5148 ter ghesien wordt ouermits die rechte li-
 5149 nien op welke linie die speci coemt totten
 5150 ghesicht In andere manieren op die we-
 5151 derbuegende recht als wanneer die spe-
 5152 ci eerst ghemenichfoudicht wert vanden
 5153 dinghe totten spiegel Inder derder ma-
 5154 nieren wort hi ouermits linien die welc-
 5155 ke al is dat sake dat si niet wederbuecht
 5156 en sijn van yemant | mer si werden ghe-
 5157 stoert tuschen den dinghe ende den ge-
 5158 sicht nochtans en gaen si niet recht wt al-
 5159 toes Mer onderwijlen keren si vanden
 5160 rechten weghe als wanneer dat middel

5161 menichfoudich daer tuschen geset wort
 5162 ende dese middelen sijn van diuerschen
 5163 dyaphaniteyten als wanneer dat een dic-
 5164 ker is ende dat ander dunre dat is min dic-
 5165 ke ende dun ende onderwilen ghemuteert
 5166 een middel eenre andere naturen mer die
 5167 radiosighe ghedaente wort te broken ten
 5168 si dat si op die linie vallende come perpen-
 5169 diculariter op dat middel naden teghen-
 5170 loep Ende ic hiete de linie vallen perpen-
 5171 diculariter op een pleyn lichaem totten
 5172 rechten hoeken mer op een ront lichaem
 5173 wanneer si valt in hoer centrum. Item
 5174 totten ghesicht dat in dye eerste manier
 5175 geseyt is daer werden te voersten ix. pun-
 5176 ten toe gheyscht als daer gehadt wort
 5177 Dat eerste is ghesontheit of goede scep-
 5178 penisse des diers dair dat gesicht inhoert
 5179 Dat ander is die sienlike opposici teghen
 5180 dat ghesicht | want in dier manieren en
 5181 siet dat ghesicht niet dan dat dinc so wes
 5182 delen die ghedaente coemt op die rech-
 5183 te linien die vallende sijn int centrum van-
 5184 den oge die welcke alle die linien die ge-
 5185 leyt sijn van allen delen des dings ma-
 5186 ken een piramiden wes scarpicheit is in-
 5187 der pupillen ende dat fundament int dinc
 5188 datter gesien wort alst schijnt in deser fi-
 5189 guren Dat derde is een ghelike verschey-
 5190 denis Dat vierde is een ghetermineer-
 5191 de gheleghentheit niet te verre vander
 5192 sienliker assen want dat dinc dat alte var
 5193 is vander assen al ist datten den gesicht
 5194 teghen gheset wordt nochtans en wort
 5195 dat bescheydeliken niet bekent Dat vijf-
 5196 te is die dickicheit ende die vasticheit des
 5197 dings dat ghesien wort of bekent | want
 5198 een dinc dat altermael cleyn is dat en mo-
 5199 gen wi niet sien waer af die lucht en mach
 5200 niet ghesien werden dat int eynde der dya-

5201 phaniteyten is ende het en heeft gheen
 5202 dickicheit als die autoer der consten seyt
 5203 bescouwentlic Dat seste is een bequaem
 5204 grootheit des dings datmen sien mach
 5205 want een dinc mach soe cleyn wesen dat-
 5206 tet niet ghesien en sal werden in eniger
 5207 distancien dat is schelen | wantet gesicht
 5208 en is niet dan bijder viericheit die totten
 5209 ogen coemt die welcke ist dat si seer cleyn
 5210 is so salt beletten een deel des gesichts
 5211 ya een seer cleyn deel | mer tghesicht en
 5212 voelt een sienlic dinc niet | ende wanneer dat
 5213 deel sijns ouersten blijft onuerwandelt o-
 5214 uermits sienliker grootheit Dat seuen-
 5215 de is dunnicheit des middels datter tus-
 5216 chen leyt | want is dat middel dicke soe
 5217 wort die menichfoudicheit der gedaen-
 5218 ten belet dattet niet te deggen comen en
 5219 can lichteliken ter pupillen Dat achten-
 5220 de is lux dat is tlicht. want dat sienlike
 5221 dinc en verwandelt dat ghesicht niet dan
 5222 mitten licht Dat negende is die tijt want
 5223 dat gesicht wort inder tijt alst geproeft
 5224 wort inden doerschinenden al is dat sa-
 5225 ke dat dat sienlike dinc den ghesicht snel-
 5226 liken thoent wordt nochtans en wortet
 5227 niet bescheydeliken bekent mer als hem
 5228 een mensch een luttel versint ende bepeynst
 5229 mit een luttel tijts so bescouwet hi dege-
 5230 lic ende volcomelic ende daer om is die aen-
 5231 denckinghe des sins of der sielen is oec
 5232 noot mitten voerscreuen als voerseit is
 5233 Item als philosophus seyt So en coemt
 5234 die speci des dings niet totten gesicht na-
 5235 den sienliken piramidem | mer die speci
 5236 des ghesichts totten dinge die wtghe-
 5237 steken is inder seluer stede nae geliken pi-
 5238 ramidem | want aristotiles seyt int x. of ix.
 5239 boeke vanden dieren want het en is an-
 5240 ders niet dat ghesicht te sien dan dat ge-

5241 sicht wtgaet totten dinge datter gesien
 5242 wert Ende daer om wil augustinus int eer-
 5243 ste boeke ouer genesi ende vi. musice vanden
 5244 dinghen datter gesien wort en coemt niet
 5245 dan sijn gedaente noch vanden ghesicht
 5246 en coemt anders niet totten dinghe dan sijn
 5247 specie want daer en gaet niet vter substan-
 5248 cien des oghes want het soude ghecor-
 5249 rumpeert werden | mer daer gaet vten o-
 5250 ghe een scarpicheit des viers ende sijn fon-
 5251 dament wort gebreydt ouer alle dat ouer-
 5252 ste des dings dat gesien wort Item die au-
 5253 toer proeuet bescouwentlic int eerste boe-
 5254 ke datter niet gesien en wort dan bijden
 5255 licht datter op gaet op dat dinck datter
 5256 gesien wort ende gemenichfoudicht van-
 5257 den seluen al totten oge toe waer af dat no-
 5258 dorftelicheit die derde piramis begeert
 5259 wort van dien licht ende die coni dat is scar-
 5260 picheyde alle deser drier pyramidum sijn
 5261 inden oghen ende fundamenten in dat dinc
 5262 datter ghesien wort ende daer om wanneer
 5263 tghesicht gedaenten heeft comende op
 5264 dese drie piramides so doer gaet dat ge-
 5265 sichts die specien des lichts ende die verwen
 5266 ouermits dat middel der rocken ende der
 5267 humoren vanden oge al totten cristalli-
 5268 gen humoer Ende daer bestaet die siele een
 5269 oerdel te maken vanden dinge datter ge-
 5270 sien is bijder gedaenten mer si en wort dair
 5271 niet vervullet mer ymmer wort die speci
 5272 ghemenichfoudicht totter zenen diemen
 5273 neruus opticus hiet of hol zeen dye int
 5274 ouerste vander herssen leyt ende daer is dye
 5275 sienlike doecht inder wortelen ende inden eer-
 5276 sten ende principalen ende enen anders soude een
 5277 dinc altoes twe schijnen om datter twe o-
 5278 ghen sijn ten waer dat si tot enen orga-
 5279 num of instrument gecontinueert worden
 5280 ouermits die welke een fonteynlike doe-

5281 ghet gestuert wort totten pupillen Alle
 5282 dese dinge seyt die autoer doerscouwen-
 5283 tlic Item constantinus bewijst een ander reden
 5284 vanden gesicht libro iiii. capitulo xi. Dat die sien-
 5285 like gheest ende dat oghe ende die luch-
 5286 te drie clare lichamen sijn | want si ouer-
 5287 mits irradiacien dat si hem onder mal-
 5288 canderen die een in dander verwandelen
 5289 want die lucht die bijden dinghe is dat-
 5290 men sien sal van sijnre eygentheden wort
 5291 hi daer in verwandelt want dese sienlike
 5292 doecht stortende hoer totten vtersten de-
 5293 len der pupillen wort toe geuoecht der in-
 5294 uerwandelder luchten ende wort daer me-
 5295 de also meer als een ende ouermits den
 5296 oerdel der sielen so wort die verwe dye
 5297 ghedragen is ouermits der luchten den
 5298 oerdel des sins gegeuen want die lucht
 5299 wordt lichteliken inghekeert ouermits
 5300 menigherhandicheyt der vormen die der
 5301 luchten teghen comen als wi sien in die
 5302 teghenwerpinge eens roden lakens dat
 5303 die radie der sonnen die lucht verwet die
 5304 daer nae bi is waer af dattet gheen won-
 5305 der en is Dattet claer oghe ende dat dya-
 5306 phanus is bi hem sonder middel toege-
 5307 uoecht mit gelijcker ghedaenten ende
 5308 formen verkeert ende in hem verkeert
 5309 wert ende daer om nae dien dats ghe-
 5310 noech is tot desen wercksken so versament
 5311 mit corticheden dat dye sienlike doecht
 5312 is subtijlre ende leuendigher dan alle dye
 5313 ander sinnen want het heuet sinen naem
 5314 ghenomen vander leuendicheit | als ysi-
 5315 dorus seyt Item het is waerdiger dan
 5316 alle die ander sinnen ende daer om is dye
 5317 sin des ghesichts bouen gheset ende ouer-
 5318 ste Item mitten wercken recht als een
 5319 vuerighe cracht is machtigher dan die
 5320 ander ende dese sienlike doecht ouermits

5321 hore cracht so begrijpt si een dinck wat dat
 5322 is al ist ver van haer ende nae dien dat dat
 5323 dier edel is daer nae begripet te bat din-
 5324 ghen diemen sien sal waer af aristotiles
 5325 seyt libro xij. Dat een goet ende een scerp ge-
 5326 sichts sal wesen van getemperder humo-
 5327 ren | want die vogelen die crombect sijn
 5328 ende cromme clauwen hebben Dese sijn van
 5329 scarpes ghesicht ende dat om die puer en-
 5330 de subtyl humoer ende getemperde die
 5331 inden instrumenten des ghesichts is en-
 5332 de dese voghelen vlieden hogher inder
 5333 luchten ende sien haer spise vorder dan
 5334 die ander ende die voghelen die inder aer-
 5335 den vlieghe ende niet hoghe en heb-
 5336 ben gheen scarp ghesicht Item sie sel-
 5337 ue seyt libro xix. Die gheluwe ogen en sien
 5338 niet scarpelic des dachs ende die swar-
 5339 te en sien niet scarp des nachts om dat si
 5340 luttel humoren hebben ende dat ghelu o-
 5341 ⁵³ghe wort mit meerre beroeren beroert
 5342 waer af dat ghesicht ghecrant wort en-
 5343 de die swarte oghen werden alte seer be-
 5344 roert om datter te veel humoren sijn en-
 5345 de dat licht des nachts is crancker ende
 5346 die humoer des nachts is van swaren be-
 5347 roeren ende daer om wort die sienlike geest
 5348 daer binnen gesloten ende belet om der
 5349 humoren wil Item die selue seyt dattet
 5350 ghesicht der ouder luden niet scarp en is.
 5351 want hoer velle vanden ogen is vol rim-
 5352 pelen waer van dattet coemt van cranc-
 5353 kicheit der instrumenten | want is die crach-
 5354 te des instruments daer dat gesicht doer
 5355 coemt versch ende starcke soe ist gesicht
 5356 scarp waer af men dair seyt wanneer die
 5357 oghen der dieren een decsel hebben ende
 5358 dat die humoer inder pupillen suuer en-
 5359 de ghetempert is so ist gesicht scarp | en-
 5360 de dat die huut opter pupillen dun is dan

5361 siet dat dier var nochtans en onderscey-
 5362 det niet volcomelic vanden dingden ⁵⁴diet
 5363 varre siet onder den verwen ende den on-
 5364 derscheyden des lichaems Ende der geen-
 5365 re ghesicht is best die welcke die humo-
 5366 ren puer hebben inden ogen ende reyn
 5367 ende die gheen decsel en hebben dien wort
 5368 haer ghesicht benomen om die stedige
 5369 oplukinghe ende also wort dat gesicht
 5370 ghesceyfelt ende die pupille wort lichte-
 5371 lic ghequetst ende alsoe wort dat sien becom-
 5372 mert Mer die sake is contrarie inden die-
 5373 ren die oghebraeuwen ende decselen heb-
 5374 ben Men seyt daer oec dat die sake des
 5375 scarpes ghesichts in te sien van verre is
 5376 om die ghelegentheit der oghen | want
 5377 een vterlic oghe is van crancken gesicht
 5378 ende en mach niet van verre sien want sijn
 5379 beroeren en wort niet ghedeylt noch ver-
 5380 teert mer dat ghesicht gaet rechte voert
 5381 wt hem totten dinghen diemen siet | want
 5382 als buten den oghe geen decsel en is so
 5383 moet dat gesicht van node crancke wer-
 5384 den Hier toe seyt aristotiles libro xij. ende xix.
 5385 Ende dese geseyde dinghen vanden pro-
 5386 prietyten des ghesichts int ghemeyn
 5387 sijn op dese tijt ghenoech verclaert want
 5388 die andere sullen openbaren beneden daer
 5389 ghetracteert sal werden vander naturen
 5390 ende der proprietyten des oghes
 5391 Dat achiende ⁵⁵capitel vant ghehoer
 5392 ⁵⁶Die hoerlike doecht deylt sijn werc-
 5393 ken inden instrumenten der oren
 5394 die sin des horens ist dattet een gheloot
 5395 verneemt of een stemme waer af om dat
 5396 horen te begrijpen sijn te minste vier din-
 5397 ghen noot als een bequaem instrument
 5398 ende die volmaecte sake ende die eerste ende
 5399 die derde is datter dat middel geloot or-
 5400 dineerlic voerende is Dat iij. is die aen-

5401 denckinghe der sielen sprekende van de-
 5402 sen of van dien. Die eerste sake ende die ma-
 5403 kende is die hoerlike doecht des diers
 5404 ende dat bequaem instrument is een ste-
 5405 nich been dat den oren onder gheset is
 5406 twelc is hol droghe crom ende hart | dat in-
 5407 strument des horens is hol op dattet den
 5408 gheest ende die lucht onthouden sal in-
 5409 der hollicheden | ende het is crom op dat
 5410 hem die veruaernisse niet haestelic hin-
 5411 deren en mach ende daer om ouermits
 5412 die rondicheit des instruments soe we-
 5413 derslaet dat ontfanghen gheluyt ghe-
 5414 tempertlijck den hoerliken gheest ende is
 5415 oec hart ende droghe op dat die anloc-
 5416 kinghe der luchten also vele te beter en-
 5417 de te stercker sijn ende also wortet ghe-
 5418 luyt te meerre alst schijnt inden luyten en-
 5419 de ghyteernen die bat luden als die wint
 5420 noerden is die welke coudt ende droge
 5421 is dan als hi zuden is die vucht ende traech
 5422 is als constantinus seyt ende aristotiles
 5423 ende dat middel datter dragende is dat
 5424 is die wederslaghen lucht die de gaten
 5425 vanden oren ingaet ende nae hem loct
 5426 dat stenich been dat is dat eerste instru-
 5427 ment des horens Daer is oeck noot die
 5428 aendenckinge der sielen | want also lan-
 5429 ghe als een mensch dye horen sal sinen
 5430 sin des weechs ende gheens weechs laet
 5431 wanderen soe en heeft hi gheen verstant
 5432 vanden horen | alsoe dat dat horen niet
 5433 en is ten si dat hi daer sinen sin toe ney-
 5434 ghet enich werck te wercken Item dat
 5435 horen wort aldus daer sijn twee zeenen
 5436 gaende vanden voersten deel der herssen
 5437 inden stenighen benen vanden oren en-
 5438 de werden daer in ghesteken ouermits
 5439 welken zeenen die sielike geest wort ge-
 5440 uoirt totten benen voerscreuen | mitten

5441 welcken die butenste lucht vertellende
 5442 die forme enichs gheluyts wort sonder
 5443 middel daer mede vergadert waer af dye
 5444 gheslaghen lucht hort die been ende stoet-
 5445 se | ende die gheest die in hem is naeder
 5446 proprieteyten der luchten die daer is ver-
 5447 wandelt die zenen des stotens ende die
 5448 verwandelde gheest lopende aldus we-
 5449 der tot sijnre fantastigher cellen brengt
 5450 der sielen weder die in mutati ende also
 5451 wort dat horen volmaect Ende daer om
 5452 sal dat horen billiken lustich hieten dair
 5453 om dattet ghewonnen wort ouermits
 5454 der weder geslaghender luchten ende
 5455 daer om heeft die natuer dat horen mid-
 5456 sen inden ronde vanden hoofde gheset |
 5457 als aristotiles seyt int xij. boeke want ho-
 5458 ren begrijpt dat gheluyt der luchten al
 5459 ront om gaende ghelijc enen cirkel en-
 5460 de niet rechtwtgaende | dese sin als dye
 5461 ander droeft mede ende want hi gecor-
 5462 rumpeert wordt inden vtersten hy wort
 5463 ghesont ende verblijt inden middelen waer
 5464 af ambrosius seyt in exameron Dat nylus die
 5465 riuier om sijn harde barstinge wil sijns
 5466 vallens vanden hoghen berghe plach
 5467 die luden die daer bij woenden al doef te
 5468 maken | dese sin lijdt vele pinen gelijc den
 5469 anderen sinnen | want hi wert sommels
 5470 mit allen af gehaelt ende dan hiet hi doef-
 5471 heit ende sommels wort dat horen wat ge-
 5472 minret ende dan hietet zwaricheit des ho-
 5473 rens onderwijlen gaet hi wt sinen lope
 5474 Item die sake der pinen is onderwijlen van-
 5475 den gebreck der herssen of der zenen die welc-
 5476 ke een wech is des horens ende dat coemt
 5477 dat si bestopt wert of si wort beswaert mit
 5478 eniger officialiker siecten Item om gebrecs
 5479 wil der oren die onderwijlen⁵⁷ ghecorrump-
 5480 peert werden van diueerschen humoren ende

5481 onderwijlen werden vele vulnissen ver-
 5482 gadert in dat hollicheit ende onderwijlen
 5483 vallen daer steenkens in of ander vulnisse
 5484 die comen op den hoerliken gheest en-
 5485 de benemen dat horen onderwijlen comet
 5486 van wormen ende onderwijlen dat die zeen
 5487 gecorrodeert is ende onderwijlen wort dat
 5488 horen benomen ende die instrumenten wer-
 5489 den gequetst van corruppeerder luchten
 5490 als van heter of van couder | ende onderwij-
 5491 len van grouen wijnden die daer in be-
 5492 sloten werden alst schijnt inden genen dien
 5493 dunct dat si fleuyten pipen ende dier ghe-
 5494 lijck horen vanden welcken dat horen ge-
 5495 quetst werdet als nae inden tractaet van-
 5496 den oren gheseyt sal werden
 5497 Dat xix. capitel vande roke.
 5498 **58**RVken is een sin die een dinc ruuct
 5499 ist goede lucht of quade lucht en-
 5500 de om desen te vernemen so moeder toe een
 5501 sielic gheest als causa efficiens | daer is
 5502 oec noot te wesen een volcomen disposi-
 5503 ci der nazen mit tween naesgaten die luch-
 5504 te daer mede te grijpen daer si den sieli-
 5505 ken gheest mede gripen moghen ouer-
 5506 mits sommighen zenen die vander herssen
 5507 neder comen die naeslocken en sijn proper-
 5508 liken geen instrumenten des rukens dye
 5509 welcke kerstallich sijn ende daer om sijn si
 5510 onuoeliken twelc openbaert inden die-
 5511 ren diemen dat vorste croes wel of snijdt
 5512 nochtan en hebben si dat ruken niet ver-
 5513 loren also oec wanneer wi gaen bi vulen
 5514 stinckenden steden so stoppen wi die loc-
 5515 ken voer toe ende wi en voelen genen stanc
 5516 Dese locken sijn oec hol ende spongioes op
 5517 dat si in horen hoelre gaticheit den ghe-
 5518 resolueerden roke ontfangen sullen van-

5519 den dinghe datter rukelic is Item want
 5520 si oec spongioes sijn so trecken si die luch-
 5521 te bat na hem | ende die aentreckende cracht
 5522 wordt daer inden locken geincorporeert
 5523 waer af dat dat ruken aldus wort | die sie-
 5524 like gheest wordt gheseyndt vander hers-
 5525 sen totten naeslocken ouermits sommi-
 5526 ghen zenen diemen rukelic hiet | want een
 5527 gheresolueert roke eens rukende lich-
 5528 aems wort mitter luchten gemengt | den
 5529 welcken die ventriculen der herssen na hem
 5530 trecken ouermits dien nazelocken ende ver-
 5531 kerense in hore ghelikenis | ende aiso **59** om
 5532 alsulker verwandelinghe die daer ghe-
 5533 maect is inden sieliken gheest so coemt
 5534 die bescheydenheyt of dat onderscheyt
 5535 des rukens Die roke en is anders niet
 5536 dan een luchtich substancie die van enen
 5537 lichaem gesceyden is | dese rokighe wa-
 5538 sem trect die herssen nae hoer | want hy
 5539 hoer noet ende vriendelic is ghelijck dat
 5540 hert den adem | ende mit deser aentrec-
 5541 kinghe der luchten soe wort die herssen
 5542 getempert ende gestarct ghelikerwijs die
 5543 warmte des herten wort ghesachticht
 5544 mitten aenhalen des adems | ende is dat
 5545 sake dat die wazem quaet stinckende en-
 5546 de ghecorrumpeert is soe corrumpeert
 5547 hi den sieliken geest ende brengt dicwij-
 5548 le sterflike siecten in | waer af dat ruken
 5549 wort dicwijle belet in sinen wercke onder-
 5550 wijlen om die quade complexi der herssen
 5551 onderwijlen om die oueruloedicheyt der
 5552 corruppeerder humoren inden rukeli-
 5553 ken zenen alst schijnt inden ghenen dye
 5554 de nazen lopen vanden snuuf of dier ge-
 5555 lijcke. onderwijlen om quade sceppin-
 5556 ge wil der nazen of des instruments vanden
 5557 ruken als wanneer die nasegate alte seer
 5558 ghewijdt werden of genauwet onderwilen

5559 om oueruloedich vleesch onderwijlen om
 5560 apostemen die daer wassen onderwilen om
 5561 vretinghe van kanker of van fistele de-
 5562 se sin om sijnre subtiliteit wil | wanneer
 5563 hy wel gheset is soe sterct hi dye sielike
 5564 doecht ende ydeltse vander oueruloedi-
 5565 gher rokicheit ende also ist verkeert is die
 5566 sin qualiken disponeert soe doet hi qua-
 5567 lic ende contrari ende so wort die sielike crach-
 5568 te des rukens in sinen wercken becom-
 5569 mert ende belet Aristotiles seyt libro xij. Dat
 5570 die sin des rukens en is niet dan ouermits
 5571 die anhalinghe der luchten in enen dier
 5572 dat een naze heeft die welke een lit is ge-
 5573 set int middel der andere sinnen int voer-
 5574 ste deel des hoefts ende alle dier dat een lon-
 5575 ghen heeft dat heeft een naze of anders
 5576 wat in die stede der nazen om die hulpe
 5577 des adems waer bij dattet schijnt dat dat
 5578 instrument des rukens niet alleen en is
 5579 inden dieren om scierheit wil mer oeck
 5580 om te volmaken die doecht des sieliken
 5581 ⁶⁰gheests ende om te gheuen der leueut-
 5582 liker doecht cracht ende hulpe Dese rede-
 5583 like doecht bloyet inden viervoetighen
 5584 dieren want ouermits den roke onderken-
 5585 nen si die gesonde crude voer die ander
 5586 venijnde Ende ten voersten die sinnen on-
 5587 derkennen deen spise voer dander also wel
 5588 bijden roke als bijden smake daer na bloy-
 5589 etse meest inden honden | want die sporen
 5590 sonder bedriegen een wilt dier ouermits
 5591 horen ruken ende het bloyet oec inden vo-
 5592 ghelen ende ten voersten inden ghieren want
 5593 die ruken een vulic al ouer die zee | die wel-
 5594 ke als ysidorus seyt libro x. capitulo viij. Dat si van
 5595 al-
 5596 so leuenden roke sijn dat si die vuliken ou-
 5597 uer die meren ruken ende daer om in desen
 5598 ende in anderen condicien der werckinghe
 5599 der naturen so is die godlike wijsheit te ver-
 5599 wonderen die ons te verstaen gheeft bi

5600 desen ende bi ander ghelikenissen hoe dat
 5601 wi bi dese materialike sinlicheit totten ver-
 5602 stande der geenre die bouen den sin sijn sul-
 5603 len te vercrijgen wesen alleynnsken tot-
 5604 ten binnensten des herten ende tot enen ver-
 5605 standenis der geesteliker dingen ende daer
 5606 om is mijn meninge ende mijn eynde sim-
 5607 pel in desen wercksken.
 5608 Dat xx. capitel vande smake
 5609 ⁶¹Die smake is properlic een sin dye
 5610 enen smake verneemt tot welcken
 5611 smake gheuoeliken te volbrenghe soe
 5612 sijn noot alsulcke werckende materialia
 5613 ende die informerende sijn als die thans in-
 5614 den anderen sinnen gheseyt sijn want die
 5615 sielike doecht is die werckende sake en-
 5616 de die materialike sake ende die instrumen-
 5617 talike dat is die tonghe mit horen toe-
 5618 behoren volmakende den sieliken geest
 5619 totter volcometheit der smakeliker doech-
 5620 den welke tonge nader complexien ho-
 5621 re substancien is hol vol gaetkens vucht
 5622 ende onsmakende ende si is daer om hol op
 5623 dat si in hore hollicheit die humosicheit
 5624 des smakelics dings welke vuchticheit
 5625 in hoer resolneert ⁶² is onfangen mach | en-
 5626 de si is dair om gatisch op datter grof en-
 5627 de subtyl waer vanden dinghe datmen
 5628 proeuen soude onder in gaen mocht tot-
 5629 ten zenen der tonghen ende op dat dye
 5630 aentreckende doecht om die selue dingen
 5631 te volbrengen meer groyen soude ende si daer
 5632 om vucht was op dat si mede wercken sou-
 5633 de totter sceydinge der dingen die ontfan-
 5634 ghen waren als of bi enige aenture dro-
 5635 ghe of harde dinghen bijder tonghen ghe-
 5636 comen waren op dat die dingen dan ouer-
 5637 mits die vuchticheit der tongen of des raecs
 5638 te bat gesceyden mochten werden si was
 5639 oec onsmakelic op dat si te bat alle smaken

5640 vernemen mocht ende kennen als dat wa-
 5641 ter | twelke water waert dattet selue eni-
 5642 ghen ghesetten smake hadde so en sou-
 5643 de die ghedaente eens anders smaecs
 5644 niet connen vernemen. Item die smake
 5645 wort aldus daer werden twe zenen ghe-
 5646 steken aldus int middel der tongen dye
 5647 welcke naemaels in vele telghen inden
 5648 eyndelsten ziden ghespreyt werden en-
 5649 de ouermits dien so wort die sielike geest
 5650 totter tonghen gheuoirt ende daer om
 5651 so wanneer een dinc datmen proeuen sal
 5652 onder in die tonghe gaet of inden gaet-
 5653 kens der zenen soe wort die sielike geest
 5654 daer in verwandelt naden proprieteyten
 5655 die hi naden oerdel der sielen represen-
 5656 teert ende daer om is die smake alsoe veel
 5657 grouer dan die roke | als die roke dat is
 5658 fumus subtijlre is dan dat water | want
 5659 die roke is een fumose nature mer die ge-
 5660 uoelicheit des smaecs is een waterighe
 5661 vuchticheit | als ouidius seyt Item de-
 5662 se sin is oerbaerlic totter behoudinghe
 5663 des dings dat ondeylsom is want als
 5664 daer corrupci is inden smake of dat een
 5665 den smake verliest soe veruaert die sieli-
 5666 ke substanci alleynsken. die smake wort
 5667 ghecorrumpeert als sijn instrumenten ge-
 5668 quetst werden of wanneer die corruppeer-
 5669 de humoren bouen gaen in hem | ende dat
 5670 geualt wanneer die dingen diemen sma-
 5671 ken sal si niet en begrijpt onder hore pro-
 5672 pere qualiteyten ende dat gheualt wan-
 5673 **63**neer ende sonderlinghe humoer inder sub-
 5674 stancien bouen gaet als in dese exempel
 5675 als die rode colera bouen gaet soe voelt
 5676 die tonghe alle bitter dinghen ende ist sou-
 5677 tich soe gheuoelt si ghesouten ende also
 5678 vanden anderen alst openbaert inden ge-
 5679 nen die coertsen inden welcken die heer-

5680 licheit der ghecorrumpeerder humoren
 5681 den smake venijnt | die smake wort oec om-
 5682 gekeert als hi gequetst wort ouermits
 5683 die quaetheit eens dings dat gesmaect
 5684 wort alst schijnt in aloe ende in anderen die
 5685 alte bitter sijn die smake verblijt hem in
 5686 soeten dinghen daer om dat die tonghe
 5687 een ghelikenis heeft mitter soeticheit
 5688 want die soeticheit die gefondeert wort
 5689 op heten ende op vuchten die allen den
 5690 leden ghelijc is | die mit soeten geuoedt
 5691 werden want die soete dinghen sijn van
 5692 goeden voetsel ende lichteliken werden
 5693 si den leden gelijc als ysaac seyt in dieten
 5694 Dat een ende twintichste capitel van ghe-
 5695 uoelen of tasten
 5696 **64**TGheuoelen is een begripelick sin
 5697 der specien die tastelic sijn want o-
 5698 uermits die doecht des tastens soe be-
 5699 grijpt die siele warme vucht cout ende dro-
 5700 **65**ghe weke hart saeft ende serp | of nae
 5701 auicenna soe is gheuoelen een gheordi-
 5702 neerde cracht inden zenen van alle den
 5703 lichaem om te beuanghen dattet raect
 5704 of tast ende al is dat sake dat dese sin is
 5705 in alle den delen des lichaems nochtans
 5706 principaliken is hy meest inden palmen
 5707 der handen ende der voeten die welcke
 5708 die natuer getempert ghemaket heeft
 5709 op dat si hetten ende coude lichteliker be-
 5710 wisen souden ende dese delen sijn hol ze-
 5711 nich ende getempert ende daer om sijn
 5712 si hol om dat si te bat voelen soude din-
 5713 ghen die te voelen sijn ende te bat hou-
 5714 den soude dinghen die men houden sou-
 5715 de | ende si sijn daer om zenich | om dat
 5716 daer dye voelicheit meest groyet | want
 5717 al dat senich is dat is getempertlijc voe-
 5718 liken op dat si te lichteliker verkeert van
 5719 elcken ghetemperden dinghe.

5720 Item dat ghesint is inden voelen mach
 5721 een conposici hieten der eerster qualiteyten
 5722 ende tot dien qualiteyten een verbolginge⁶⁶
 5723 des gheuoelens | als serp saeft morwe
 5724 hart Inden vtersten van desen so wort die sin
 5725 des voelens ghequetst alst schijnt in al-
 5726 te couden of in alte heten welcke natuer
 5727 ghenoecht heeft inden middelen als in-
 5728 der laeuweheit Item om desen sin te vol-
 5729 maken werden dese dingen toe gheey-
 5730 chet als die sake die daer werckende is
 5731 ende dit is die stueringe des sieliken geests
 5732 totten organen dat is instrumenten des
 5733 gheuoelens Item een bequaem instru-
 5734 ment ende dat is dubbel als die zenen die
 5735 vander herssen comen | voerende alle den
 5736 leden den sieliken geest Dat ander instru-
 5737 ment is vleesch daer die zenen in ghe-
 5738 wonden ende in gesteken leggen ouermits
 5739 die welke die voelike doecht werct want
 5740 ouermits die zenen so wort die speci des
 5741 geuoeliken dings ende oerdel der sielen ge-
 5742 bracht Item daer wort een derde geeys-
 5743 chet als die mede werckinghe der vter-
 5744 ster dingen die welc noot is op dat dinc
 5745 datmen voelen of raken sal genaket den
 5746 organen des tastens wt wes ghenakin-
 5747 ghe die sielike geest die inden vleesch en-
 5748 de inden zenen is verwandelt wort ende die
 5749 geest also gheinmuteert beteykent der sie-
 5750 len een proprieteyt des dings datter ge-
 5751 raect is | ende aldus sal dese sin in sinen werc-
 5752 ke vervullet sijn als constantinus seyt | want
 5753 dat hoert proper den sin des tastens toe
 5754 dat alle die ander sinnen hebben een sonder-
 5755 ling lit ende een instrument dat tot horen
 5756 werck bequaem⁶⁷ is | mer alleen dat voelen
 5757 is in allen leden ghemeynlic wtgenomen
 5758 inden haren ende inden nagelen inden wel-
 5759 ken gheen zeen en is ende daer om en isser

5760 gheen sin | dese sin voer alle den anderen
 5761 is hi aerdich ende grof ende daer om serp ende
 5762 hart ende begrijpt alle die ander aerdighe
 5763 passien volcomeliker dan die ander sin-
 5764 nen by gelikenissen Item dese sin al scijnt
 5765 hi grouer te wesen dan die ander ouer-
 5766 mits der obiecten nochtans ouermits den
 5767 subiect soe is hi nutter | want al is dat sa-
 5768 ke dat die ander sonder voelen wesen moch-
 5769 ten een weynich nochtans en mach geen
 5770 sin wesen volcomeliken sonder gheuo-
 5771 len Als die filosoeph seyt Wantet ge-
 5772 uoelen is gemeynre dan die ander want
 5773 nv helpt hi den enen als den smake en-
 5774 de dese twe als smaken ende gheuoelen
 5775 sijn stedeliken mitter herten ende daer om
 5776 sijn si meest vanden wesen des diers en-
 5777 de van haren gheuoelen ende wederstoet
 5778 iudiceren si meest Ende alle lit heeft een
 5779 seen of twee inden welcken die sin des
 5780 voelens ende die willighe beroeringhe
 5781 volbracht wert ende volmaect als ghe-
 5782 uonden wort inder anathomien van con-
 5783 stantijn. Item die sin des voelens wort
 5784 oeck ghequetst ghelijck dat die ouerste
 5785 werden. onderwijlen wert hi mit allen
 5786 afgehaelt daermen dat voelen ende dat
 5787 willich beroeren al verliest alst gheualt
 5788 inden gyechtigen ende vercrompen le-
 5789 den | ende onderwijlen wort hi ghemin-
 5790 ret ghelijc alst valt datmen seyt | dat dat
 5791 lit slaept als wanneer dye gheuoelike
 5792 gheest niet ghehengt en wert laten gaen
 5793 vryliken ouer enich lit om enigher opi-
 5794 lacien wil of om dwangs wil die daer we-
 5795 sen mocht | ende hy wort oec ghequetst
 5796 van quader complexien der herssen alst
 5797 schijnt inden epylenticis dat is inden genen
 5798 die vallen vanden groten euel die welcke inder
 5799 vren des toeganck niet aen en dencken tvoelen

5800 des viers | ende oec lijdt hi dicwijl vander
 5801 butenster verkeringe der luchten als inden
 5802 vingeren die welke ouermits groter cou-
 5803 den vercloemt sijn inden welcken die wil-
 5804 lighe beroeringe beledt wordt | waer af
 5805 dat die een dander niet ghedwinghen en
 5806 can Item onderwijlen van insnidinge der
 5807 delen des lichaems want een lit dat van-
 5808 den lichaem gesneden is dat en voelt niet
 5809 midallen ende oec dat alte seer geslaghen
 5810 waer of verbarnt Item oec enich lit dat
 5811 vervuylt mocht wesen dat nochtans aen
 5812 den lichaem waer verliest dat voelen wel
 5813 ende also vele lijdt die sin des voelens swa-
 5814 re als hi dieper gewondt wert inden ghe-
 5815 uoeliken zenen Item wanneer die zee-
 5816 richeit des sins is eens scadeliken dings
 5817 geuallende vter ongewoente der delen
 5818 van dien dinge inbrenghende den leden
 5819 harde grote zericheit so quetst hi dat voe-
 5820 len ende brengt den lichaem grote passi in
 5821 ende maect grote verkeringe want alle dat ge-
 5822 uoeliken is maect een verkeringe inden in-
 5823 strument sijns voelens of sijnre voelich-
 5824 eit. Item die voelicheden des voelens
 5825 of die sinlichkeiten des voelens maken
 5826 meer verwandelinge dan die ander doen | want
 5827 hi is grouer ende materialiker dan alle die
 5828 ander ende daer om houdt hi starcker dye
 5829 indruckinge des bequaems ende des on-
 5830 bequaems Item want die sin des voelens
 5831 gemeyn is aenhangende alle den delen
 5832 des diers totter gemeynre verderfnis-
 5833 se des voelens soe wort dat subiect alle
 5834 des diers verderft ende also en ist niet vanden
 5835 anderen want als die sin des ghesichts
 5836 verderft is | nochtans en werden die ander
 5837 doechden des diers niet verderft mer ym-
 5838 mer worden si in horen wercken onderwij-
 5839 len starckerre gemaect mer als dat voe-

5840 len verderft is so is alle die sin verderft waer
 5841 af dattet schijnt dat die sin des tastens is
 5842 een subiect dat is een onderstant alle der an-
 5843 der sinnen ende een fundament Item wan-
 5844 neer alle die ander vier sinnen hebben hoer
 5845 sonderlinge ende hoer eygen gheuoelich-
 5846 eit ende hoer obiect dat is wederstoet also
 5847 dat inden enen sin valt dat die inden an-
 5848 deren niet en valt als die verwe inden o-
 5849 ghe ende die smake inden smaken et cetera so is
 5850 dat geuoelen alleen dat alle den instru-
 5851 menten der sinnen hoer pinen indruet want
 5852 hij is gemeyn allen sinnen want die ander
 5853 hebben proper obiecten ende geuoelinge
 5854 of sinlichkeiten inden welcken si niet en dwa-
 5855 len dan bi geualle om sommige dinghen
 5856 die hem toeuallende sijn Het gheualt wel
 5857 een deel des sins vanden lichaem te dwa-
 5858 len want als aristotiles seyt Deser doen
 5859 si die fantasie dicwijle lieghen alst open-
 5860 baert inden ghesicht dat oerdelt een gro-
 5861 te sterre cleyn te wesen om die grote ver-
 5862 richeit wil der geleghentheit ende des
 5863 smaecs die dat bitter soet seyt te wesen.
 5864 ende also verkeert om gebrecs wil des raecs
 5865 ende alsoe gheschyet vanden anderen en-
 5866 de dair om ist ghemeyn dat alle die vter-
 5867 ste perticulaer sinnen ghanghen perticu-
 5868 lariter wt of voert als sommige linien
 5869 vanden centro vanden ghemeynen binn-
 5870 sten sin ende na hore menigherhande pas-
 5871 sien volmaken si hoer sinlike instrumen-
 5872 ten ende naden formen ende gelikenissen
 5873 haerre gheboechlichkeiten so brenghen sise
 5874 alleynsken enen weder totten gemeynen
 5875 sin ouermits den welcken⁶⁸ ende den sche-
 5876 len van hem | soe oerdelen si ende onderscey-
 5877 den also vele als haerre wercke betaemt
 5878 Ende dese dichten vanden proprieteyten der
 5879 doechden ende der sinnen sijn thans ghe-

5880 noech.
 5881 Dat xxij. capitel van dat behoeflich is tot vol-
 5882 maectheit der naturen
 5883 **69**GHelikerwijs datmen behoeft doe-
 5884 gheden ende sinnen totten regiment
 5885 der naturen also toter volcomentheit des
 5886 seluen werden van node begeert sommi-
 5887 ghe gheesten ouermits der welker hul-
 5888 pen ende stedelike beroeringe also wel die
 5889 sinnen als die doechden gematicht wer-
 5890 den Men seyt dat die gheest is nae dien
 5891 dat hi genomen wordt eenrehande sub-
 5892 tijl luchtighe substantie werckende dye
 5893 doechden des lichaems tot horen werc-
 5894 ken te volbrengen of als men seyt int boe-
 5895 ke vanden onderscheyde des geests ende
 5896 der sielen Die geest is eenrehande sub-
 5897 tijl lichaem gewonnen inden menscheliken
 5898 lichaem leuen makende ouermits den a-
 5899 deren des lichaems ende geuende den die-
 5900 ren adem | leuen | ende puls ouermits den
 5901 arterien der pulsen | ende is werckende ende
 5902 makende sin ende willighe beroeringe in-
 5903 den ghesielden lichamen ouermits den
 5904 zenen ende musculen. Dese gheest naden
 5905 meesters van medecinen wort aldus ghe-
 5906 wonnen | so wanneer inder leueren een starc-
 5907 ke opsiedinghe wort ouermits eenre het-
 5908 ten die daer werckende is inden bloede
 5909 eenrehande roke geresolueert wort die
 5910 welcke gesubtijlt vten aderen der leue-
 5911 ren ende gepuert in eenrehande subtijl ende
 5912 gheestelike substanci of luchtigher natu-
 5913 ren wort daer mede verwandelt welke sub-
 5914 stanci geheten wort natuerlic geest daer
 5915 om dat hi mit sijnre machten natuerliken
 5916 dat bloet subtijl maect ende ouermits sijn-
 5917 re lichticheit so indrijft hijt tot allen den
 5918 leden ende werct stedelic | ende daer om is de-
 5919 se geest properlic regierende die natuer-

5920 like virtuuut als augustinus seyt Dese geests o-
 5921 uermits sommigen zenen wert totter her-
 5922 ten gheseynt daer hi ouermits te gader
 5923 stotinge ende beroeren der delen des her-
 5924 ten te gader meer ghesuuert wert ende ver-
 5925 keert wort in eenre subtijlre naturen ende
 5926 dan wort hi die leuendige geest geheten
 5927 daer om dat hi hem sprayt tot alle den le-
 5928 den des lichaems ouermits den arterien
 5929 ende merende die geestelike doecht recht-
 5930 uaerdicht hi ende bewaert alle sijn werckin-
 5931 ghe want een arterie wtgaende vander
 5932 luffer ventriculen des herten in sinen lope
 5933 wort vluchs gedeylt in tween telgeren
 5934 vanden welcken die een gaet in die neder-
 5935 ste voert gedeylt in vele telgeren ouer-
 5936 mits den welcken die leuende geest wort
 5937 geuoirt tot alle den nedersten leden leuen-
 5938 de te maken inden lichaem Die ander ranc
 5939 gaende totten ouersten leden wort weder
 5940 gedeylt in drien rancken vanden welcken
 5941 die rechter gaet totten rechteren arm ende
 5942 die luffer ten lufferen ende deylt hem ghe-
 5943 lijck indeu **70** arterien aldus menichsins ghe-
 5944 split ende die leuendige geest wort ouer al
 5945 dat lichaem gestroyet | ende die leuendige
 5946 maect den puls inden arterien ende die mid-
 5947 delste ranc strect hem ter herssen ende maect
 5948 hem die ouerste delen leuendich ende ouer-
 5949 ghiet den leuendigen geest ouer allen siden
 5950 ende daer om so wort die sielike geest doer-
 5951 gaende voert inden ventriculen der herssen
 5952 meer verduwet ende wort gesubtijlt inden we-
 5953 sen des diers ende die geest die subtijlre is
 5954 dan die ander wort verwandelt ende daer om de-
 5955 se sielike geest gewonnen inden voersten ven-
 5956 trikel der herssen wort bi delen ghetoghen
 5957 ghens ende weder biden instrumenten des ge-
 5958 uoelens nochtans en blijft te min dat deel
 5959 niet inden seluen ventriculen op dat die ghe-

5960 meyn sin ende die ymaginerende doecht
 5961 volbracht mach werden | daer nae gaet
 5962 hi totten middel ventrikel als totter re-
 5963 deliker cellen om dat verstant te volbren-
 5964 ghen | ende alst verstant geformeert is soe
 5965 gaet voert totter afterster ventriculen als
 5966 totter memorien ende draecht mit hem dye
 5967 indruckinge ende die reden diet inden an-
 5968 deren vergadert heeft ende setse daer als
 5969 in enen scat der gedenckenis ende vanden
 5970 aftersten deel des hoefts dat is der hers-
 5971 sen so schiet hi voert doer totten beroer-
 5972 liken zenen ouermits den morghe der rug-
 5973 knoken die welcke vanden filosofhen
 5974 wort gheheten nucha op dat alsoe dye
 5975 willige beroeringhe ghewonnen mach
 5976 werden in allen delen des nedersten lich-
 5977 aems | ende daer om ist een ende die selue sub-
 5978 tijl ende lichaemlike geest ende nochtans
 5979 luchtich geheten in diuerschen leden mit
 5980 **71**menigerhande namen om meuigerhan-
 5981 de oficien wil want die natuerlike geest
 5982 werct inder leueren ende die leuentlike geest
 5983 inder herten | mer die gheest diemen sielic
 5984 hiet die werct inden hoofde desen gheest
 5985 en sullen wi niet gelouen te wesen die men-
 5986 schelike siele of den redeliken moet mer
 5987 billiker als augustinus seyt. Het is hoer
 5988 vueringe ende hoer proper instrument want
 5989 ouermits alsulken geest so wort die siele
 5990 den lichaem toegeuoecht ende sonder dienst
 5991 alsulcs gheests so en mach geen werck
 5992 der sielen volcomelic inden lichaem ge-
 5993 oefent werden | waer af dat dese gheest
 5994 den gheesten ghequetst ende in alle horen
 5995 wercken becommert ende die sanck des li-
 5996 chaems ende der sielen gheresolueert is soe
 5997 wort die redelike geest in alle sinen werc-
 5998 ken inder herten becommert alst openbaert
 5999 in maniacis ende in freneticis ende in anderen

6000 inden welken die ghewoente der reden
 6001 dicwijle gheen stede en heeft dat is want
 6002 dat instrument wort gequetst om der hu-
 6003 moren of wonden wil der voirscreuen gee-
 6004 sten | ende daer om als dese gheesten ghe-
 6005 starct sijn so wort die siele gestarct ende als
 6006 dese gebreken so ghebreect die siel ya na-
 6007 den regiment des lichaems te spreken
 6008 of si wort geminret in horen wercken als
 6009 augustinus pleynliken thoent ende hier me-
 6010 de ist genoegh geseyt vanden gheesten al-
 6011 so vele alst desen teghenwoerdigen trac-
 6012 taet toe behoert
 6013 Dat xxij. capitel van de polsen.
 6014 **72**Want die pols is twerck des leuen-
 6015 digen geests so blijfter noch ouer
 6016 op dat wi seggen moghen sommige din-
 6017 ghen van pulsen ende van haren proprie-
 6018 teyten also dat die puls is nae dyastolen
 6019 ende systolen dat is nader bredicheit ende nader
 6020 enghicheit des herten ende des loeps der ar-
 6021 terien ende daer om so wanneer dat hert we-
 6022 sende in enen stedigen beroeren vanden cen-
 6023 tro al totten circumferencien die daer om
 6024 sijn ouermits cracht des bloets ende der
 6025 hetten ende ouermits cloppinge des leuen-
 6026 de geests euendicht beroert wert wt al-
 6027 sulken beroeringe al totten vtersten wort
 6028 die puls breet ghemaect | mer wanneer
 6029 hi vanden vtersten weder verkeert totten cen-
 6030 trum geroert wert so wort die puls en-
 6031 ge gemaect ende ghedwongen Ende daer om
 6032 die breedinghe des herten om die coude
 6033 lucht aen te halen ende die dwanc des her-
 6034 ten om die fumoes lucht en wech te cru-
 6035 den | dese twee sijn die sake des pols mer
 6036 daer toe is die puls nodorftich | op dat
 6037 die sceppenisse der geesteliker doecht ver-
 6038 standen werde ende sijn werckinge bekent
 6039 mach werden Dese puls begint vander her-

6040 ten ouermits den arterien ende strect hem
 6041 totten eynden des lichaems waer bi dat
 6042 die puls openbaert tgestant des herten
 6043 ende sijn werkinge ende hi pleecht gemeyn-
 6044 liken geuonden te werden vanden medi-
 6045 cis niet in allen delen des lichaems | mer
 6046 inden armen ouermits den arterien want
 6047 in sommigen en machmens niet onderken-
 6048 nen om dat hi also verre vanden center des
 6049 herten is ende in sommigen om die verborgent-
 6050 heit des herten datter regierende is ende
 6051 in sommigen om der nauwicheit of dwanc
 6052 der benen Ende dair om hebben die oude wi-
 6053 se den arm gecoren | ende die arterien daer
 6054 af om den puls te onderkennen ende dat was
 6055 dat lichste orbaerlicste ende eersaemste het
 6056 was daer om lichste want die vleysche-
 6057 ge delen verhuden ons die arterien | ende het
 6058 was nutste want die arterien vanden ar-
 6059 men sijn naest der herten ende het was eer-
 6060 saemste want het en brengt den meyster
 6061 noch den sielen geen scaemt in | mer het
 6062 waer scaemte die heymelike lede des li-
 6063 chaems naect te maken | die puls wort on-
 6064 derkent ouermits toesettinghe der vin-
 6065 geren op die stede des puls twelc te ge-
 6066 schien plach mit middelbare duwinghe
 6067 anders inden starcken ende anders inden crancken
 6068 want inden starcken ende inden ghenen die
 6069 veel vleysch heeft salment seer duwen
 6070 ende inden crancken ende inden mageren saf-
 6071 telic totten welken is te weten dat constan-
 6072 tinus seyt datter vele diuerseteyten der
 6073 pulsen sijn die welke alle gader nochtans
 6074 tot x. weder ghebracht werden die eerste
 6075 wort gemerct bijder metinghe der groot-
 6076 heit ende dese is drierhande eerst grote als
 6077 wanneer si hem wt strecken bijder lengde brei-
 6078 de ende bijder diepte Ende dese puls coemt
 6079 starc ende grof van starckicheden des geests

6080 daer die puls mede breed wort ende van al-
 6081 te veel hetten die welke vercoelinghe be-
 6082 hoeft ende van morwicheit des leedts dat-
 6083 ter bredinge onderdaen is | ende men hie-
 6084 ten oec cleyn | heymelic | ende enghe Wan-
 6085 neer hi totten centrum weder coemt ende dese
 6086 coemt om gebrecs wil der doechden ende
 6087 om cleynicheit der hetten | ende men hieten
 6088 oec middelbaer gelijk ende getempert dat
 6089 is wanneer dat hi niet en is bijden center
 6090 noch bijden eynden | dese middelbaerheit
 6091 coemt vten groten ende vten cleynen Item
 6092 die puls wort ghemerct naden tijt der lo-
 6093 pen ende also wort hi gehieten snel traech
 6094 ende middel | ende hi hiet daer om snel want
 6095 in cleynre tijt wort hi dicwijle beroert ende
 6096 dese gheschiet mit starcker hetten ende
 6097 doechden ende hi hiet daer om traech want
 6098 daer is een lange spaci tuschen eer hi be-
 6099 roert wert ende dese coemt van gebrec der
 6100 doechden ende verminringhe der hetten die
 6101 middel tuschen desen is te louen ende te pri-
 6102 sen Item inden derden is die puls te merc-
 6103 ken na der houdinghe der doechden ende dair
 6104 na is hi starc cranc ende middelbaer | hi is
 6105 starc wanneer hi mit enigher doechden
 6106 den vinger des rakers scijnt van hem te sto-
 6107 ten ende dat geualt van starckicheit der doech-
 6108 den ende om die morwicheit des leedts of
 6109 des instruments dat licht te beroeren is
 6110 ende hi is cranck als wanneer hi crancke-
 6111 lic den vingher wederslaet ende dat is van
 6112 cranckicheden der doechden ende om die har-
 6113 dicheit des instruments datter niet onder-
 6114 danich en is ende die middel wort van bey-
 6115 den getempert Item ten vierden mael wort
 6116 hi ghemerct na den wesen des leeds ende
 6117 dan hiet hi hart weke ende middelbaer | hi
 6118 is hart wanneer hi mit eenrehande wreet-
 6119 heit ende hardicheit scijnt den vingeren we-

6120 der te staen⁷³ ende dat coemt van droecheden
 6121 sijnre vaten hi is oec weke wanneer dye
 6122 vingeren den puls gheuoelen mit groter
 6123 soeticheit also dat hem dunct dat hi doer-
 6124 schoten wort of doergaet ende dat coemt
 6125 van vuchtichden⁷⁴ die middelbaer tuschen de-
 6126 sen tween is getempert Item ten vijften
 6127 mael so wort hi geiudiceert na vol ende
 6128 na ydel | ende dat middel | die vol is die wel-
 6129 ke schijnt weder op te vloyen mit eenrehan-
 6130 de vuchticheit ende dese coemt van vervul-
 6131 linge des geests ende des bloets | die ydel
 6132 is | als hi schijnt opgeblasen Mer als hi
 6133 geraect wort so wort hi doerscoten alsoe
 6134 mere als mit ydelen vingeren die middel-
 6135 baer tuschen dese twe is getempert Item
 6136 ten sesten mael wort die puls geoerdelt
 6137 nader gedaenten vanden arterien ende wort ge-
 6138 deylt in heten in couden ende int middel die
 6139 warme puls is wanneer die eynden der
 6140 vingeren geuoelen een warme substantie
 6141 van arterien ende dese coemt vter materien van
 6142 binnen als vten geest ende wt hetten dat is
 6143 wt warmen bloede ende in contrari is die cou-
 6144 de puls te verstaen ende die middel wort ge-
 6145 tempert tuschen hem tween Item ten seuen-
 6146 den mael wort hi geiudiceert vter werc-
 6147 kinge der rusten Ende dese wort ghedeylt
 6148 in dicken in dunnen ende int middel | die dic-
 6149 ke is die welke in sijnre breydinghe dic-
 6150 wijle die eynden vanden vingeren weder-
 6151 slaet ende haestelick en wech gaet ende dese
 6152 geualt van starcheyden der hetten ende van ge-
 6153 breck der doechden | ende die starckicheyt der
 6154 hetten soect hulp der vercoelinge | ende dat ge-
 6155 breck der doechden als hi mach eens of twe-
 6156 weruen of drieweruen so arbeyt hi int be-
 6157 geren | die dunne puls coemt vander con-
 6158 trari saken als van traecheden der herten ende
 6159 van starckicheyden der doecht die middel

6160 tuschen desen is getempert Dese vij. pul-
 6161 sen sijn den sin condich ende lichter te onder-
 6162 kennen dan alle die ander Mer die ander
 6163 iij. pulsen vanden welcken die eerste ghe-
 6164 deylt wort in swaerheyden of in gewicht
 6165 ende niet louelic Die ander wort gedeylt in ge-
 6166 liken ende in ongeliken Die derde die wel-
 6167 ke gedeylt wort naden minre slach of nae
 6168 den meerre ende naden geordineerden ende
 6169 naden ongeordineerden nochtans en mo-
 6170 gen si nauwe vanden alre wijsten meysters
 6171 in medecinen bekent werden ende daer om
 6172 ist thans hier van hem ouer te slaen noch-
 6173 tans waer yemant diese weten woude die
 6174 salse alle bescheydeliken vinden int vij.
 6175 boeck van pantegni meysters Constantinus
 6176 int derde capitel daer wi dese wtgetogen heb-
 6177 ben | daer voer sal vanden pols oueruloy-
 6178 eliken ghedisputeert werden als van de-
 6179 sen die hier na volgen de pulsu caprisan-
 6180 te marcellino firmio vermiculoso forni-
 6181 cante estuante ende tremente | vanden wel-
 6182 ken men hier thans niet of seggen en sal
 6183 als nv om der swaricheit wil ende nv oeck
 6184 om die menichfoudicheit der sondelinger⁷⁵
 6185 pulsen Ende als nv oec om dat si desen te-
 6186 genwoerdigen niet seer nut noch oerbaer-
 6187 lic en schijnen
 6188 Dat xxiiij. capitel vande menichfoudicheit
 6189 der polsen
 6190⁷⁶ Die pols wort menichsins verwan-
 6191 delt om vele dingen. Inden eersten
 6192 om onderscheyt des geslachts want inden
 6193 mannekens hoe dat si mogender ende star-
 6194 ker van naturen sijn hoe dat die pols star-
 6195 ker is dan inden wiuen die welcke cranc-
 6196 ker sijn van naturen ende dat is daer om want
 6197 die nature pinet haer ditwijle⁷⁷ verander-
 6198 weruende te vervullen dat eens ouermits
 6199 den starckeren pols inden mannen werct

6200 Item die pols wort verwanderlt⁷⁸ ouer-
 6201 mits die complexi | want is die conplexi⁷⁹ he-
 6202 te so maect si enen starcken pols ende meer-
 6203 re ende enen snelre ende is die complexi cout
 6204 so maect si enen cleynen crancken ende enen
 6205 traghen pols ende is die complexi vucht so
 6206 maect si enen morwen ende enen dicken pols
 6207 ende is die complexi droghe soe maect si den
 6208 pols serp ende hart Item hi wort diuers ge-
 6209 maect om menigerhande disposicien des
 6210 lichaems want inden mageren is die pols
 6211 gemeenlic starcker ende leuendiger dan in-
 6212 den vetten Ende dat bi aenturen daer om
 6213 dat die arterien myn verborgen leggen inden
 6214 mageren dan inden vetten of om dat die ma-
 6215 ger luden meer hetten hebben dan die vet-
 6216 te welke hetten maect den pols starc Item
 6217 om die schelinghe der ouderdom want
 6218 die kinder hebben enen snelre pols nochtans
 6219 mit vercolinghe der hetten | want in dien is
 6220 die hetten meer oueruloyende want dye
 6221 grootheit der hetten maect snellicheyte ende
 6222 die cranckheit der doecht die welcke om aen-
 6223 te trecken die coude lucht en machs niet
 6224 eens als voerscreuen is | dye iongelingen
 6225 hebben enen starcken ende enen snelliken
 6226 pols om die doecht die in hem oueruloyen-
 6227 de is mer die oude verkeert als cleynen
 6228 crancken traghen ende dunnen pols Ende dat
 6229 is daer om want haer complexie naket der
 6230 coutheden waer bi dat dien geen noot en
 6231 is die coude lucht aen te halen om te ver-
 6232 coelen ende die ander ouderdomme die
 6233 desen nae bi sijn na dien dat si den enen of
 6234 den anderen naest sijn | daer nae is haer
 6235 pols also wel in mannen als in wiuen Item
 6236 om verkeringe des tijts want die leynten om
 6237 die getempertheit des couden ende des he-
 6238 ten maect enen starcken pols ende also doet
 6239 die herfst want alle getempertheit geeft

6240 der natuerliker doecht wassinghe ende verme-
 6241 ringe ende die zomer want hy alte heet is
 6242 so maect hi enen cranken pols ende enen
 6243 cleynen om die onmate breedicheit der
 6244 borsten ende der sweetgaten waer om die doecht
 6245 en wech gaet ende wort gecranct ende dair om
 6246 en is die pols den gecrancten menschen
 6247 niet genoeg dat hi groot werden mach ende
 6248 die winter want hi coudt is so maect hy
 6249 enen tragen pols mer nochtans enen seer
 6250 starcken | dese traechheit comet wt dien dat-
 6251 tet niet noot en is te vercoelen ende hi is starc
 6252 want die natuerlike hetten loept totten
 6253 binnensten des lichaems waer af dat si
 6254 den puls ende die doecht confortheert als si
 6255 niet alte heet en is Mer die somerlike het-
 6256 ten die dissolueertse beyde als den pols
 6257 ende die doecht Item om die inwoninghe der
 6258 lantscappen ende der conincrijcken | want die
 6259 in heten landen wonen als in ethiopian
 6260 hebben enen snelliken pols naden somer
 6261 ende die wonen daert ghelijc is als niet te
 6262 heet of niet te cout die hebben enen snelli-
 6263 ken pols als in die leynten ende inden herfst
 6264 ende die in couden landen wonen die hebben
 6265 den pols naden winter also oec dye war-
 6266 me lucht die coude die droge ende die ghe-
 6267 temperde verandert ende verwandelt den pols
 6268 Item om der ontfangenissen wil van kinde
 6269 want die kint draghen sijn wandelbaer in-
 6270 den pols want int beginsel totter seuen-
 6271 der maenden toe so heeft si enen starcken
 6272 pols dicke ende snelle | want die hetten der
 6273 drachten vermeerret die natuerlike hetten
 6274 Ende die crachten des wijfs sijn middel-
 6275 baer tot deser tijt toe ende die dracht noch
 6276 cleyn waer af dat hi luttel voetsels af ne-
 6277 met vanden lichaem dier wiue | ende daer om
 6278 is haer pols noch getempert ende inder se-
 6279 uender maent meerret die dracht ende dair

6280 om moeder meer voetsels toe waer af dat
 6281 die natuer verswaert wert ende daer om wort
 6282 die pols crancke Item om die veranderinge
 6283 des slapens ende der wakinge want inder
 6284 tijt des slapens pleecht hi cleyn te wesen
 6285 ende traech mer naden slape wort hi starc
 6286 ende groot want dan wort die natuerlike
 6287 hetten gestarct mer nochtans is dat sa-
 6288 ke dat die slape te lanc wort soe dunt die
 6289 pols ende wort cranck Item so wie haeste-
 6290 lic verwect wert vten slape anter die natuer
 6291 wort verslagen | ende die pols wort haestelic
 6292 snel dicke beuende ende ongeordineert ge-
 6293 uonden. mer wanneer hi dan rustet soe
 6294 coemt hi weder tot sijnre eerster stat of staet
 6295 Item noch wort die pols verwandelt om
 6296 arbeys wil ende dattet lichaem gheroert
 6297 wert ende geoeffent ende is die arbeyt getem-
 6298 pert soe maect hi den pols starck groot
 6299 snel ende dicke want die natuerlike hetten
 6300 wort hier na geoeffent | ende waert sake dat
 6301 die oefeninghe ginghe wt die ghetem-
 6302 pertheden soe soude dat contrari vallen
 6303 als cleyn hart traech ende dunne pols |
 6304 want inden genen die also arbeyden ghe-
 6305 breect die doecht ende die natuerlike hetten
 6306 wort ontbonden ende also wort die pols ge-
 6307 minret. Item om dat wensel der baden
 6308 want die gene die ghetempertliken ba-
 6309 den in warmen water die hebben starken
 6310 groten ende dicken pols ende dat om die starc-
 6311 kicheit der naturen ende om die verterin-
 6312 ghe der vuchter oueruloedicheyt Mer
 6313 die te langhe in twater blijft dien wort
 6314 sijn pols cranck nochtans blijfter dickich-
 6315 eit ende snellicheit alst eerst dede alsoe oec
 6316 die gene die getempertlijc baden in cou-
 6317 den water hebben starcken ende snellen
 6318 pols Ende dat geschiet om die zamenga-
 6319 deringe der natuerliker hetten ende om die

6320 starcten wil der doechden die comende is
 6321 vter getempertheit der butenster vercou-
 6322 dinghe mer die lange merringe in sulken
 6323 baden cranct den pols ende die doecht | ende
 6324 dat geualt inden mageren meer dan inden
 6325 vetten om die coutheit die alte haest in-
 6326 den liue binnen gaet ende alsoe meer sonder
 6327 wederstoet ende dwingt die lede omtrent der
 6328 herten Item om die neminge meniger-
 6329 hande spisen ende drancs want die oueruloe-
 6330 dige spise ende onuerduwet cranct den
 6331 pols mer is die spise te mate ghenomen
 6332 ende verduwet ende ouer alle die leden ghe-
 6333 stroyet ende die doecht verwect is die verme-
 6334 ret den pols | ende also doet die dranck die
 6335 matich is ende verduut ende maect den pols
 6336 starc groot ende snel ende die warme dranck
 6337 maect den pols snel ende dicke | ende die cou-
 6338 de dranc maect den pols dun ende traech
 6339 Item om der verwandelinghe der pinen van-
 6340 der sielen | want gramscap maect den pols
 6341 snel starcke ende dicke ende die blijscap maec-
 6342 ten middelbaer mer vrese maect den pols
 6343 snel ende ongeordineert ende beuende alsoe
 6344 doet oec zericheit ende also geuallet vanden
 6345 anderen Dese dingen die hier geseyt sijn
 6346 also vele als tot desen wercksken beho-
 6347 ren sijn thans genoech als vanden pro-
 6348 prieteyten der sielen ende hare mogenthe-
 6349 den ende oec als van haren doechden en-
 6350 de wercken

Glosses

- 1 W Initiaal: lombarde, 7 regels hoog (03-09), met representant (06), met penwerk.
- 2 E Lombarde, 2 regels hoog (21-22), met representant.
- 3 woerden den Lees: woerden.
- 4 E Lombarde, 2 regels hoog (22-23), met representant.
- 5 D Lombarde, 2 regels hoog (02-03), zonder representant.
- 6 32 Handgeschreven tekst in linkermarge (32): 'nota'.
- 7 In druk alleen de representant (punt).
- 8 14 Handgeschreven tekst in rechtermarge (14): 'nota'.
- 9 menschelike Lees: menselijke.
- 10 D Lombarde, 2 regels hoog (09-10), zonder representant.
- 11 D Lombarde, 2 regels hoog (11-12), zonder representant.
- 12 ende de Lees: ende.
- 13 In druk alleen de representant (punt).
- 14 N Lombarde, 2 regels hoog (06-07), zonder representant.
- 15 quadrangulns Lees: quadrangulus.
- 16 rede- delike Lees: redelijke.
- 17 D Lombarde, 2 regels hoog (02-03), zonder representant.
- 18 menichfoudichste Lees: menichfoudichtse.
- 19 weyede Lees: weyende.
- 20 cameliker Lees: tameliker.
- 21 tijts Lees: tijts.
- 22 V Lombarde, 2 regels hoog (16-17), zonder representant.
- 23 D Lombarde, 2 regels hoog (15-16), zonder representant.
- 24 In druk alleen de representant (punt).
- 25 V Lombarde, 2 regels hoog (33-34), zonder representant.
- 26 In druk alleen de representant (punt).
- 27 beroetlike Lees: beroerlike.
- 28 D Lombarde, 2 regels hoog (38-39), zonder representant.
- 29 39 Handgeschreven tekst in linkermarge (39): 'Leest wt'.
- 30 brelden Lees: beelden.
- 31 smettiuge Lees: smettinge.
- 32 beteykeut Lees: beteykent.
- 33 materialialike Lees: materialike.
- 34 wesen. De punt staat superscript.
- 35 N Lombarde, 2 regels hoog (04-05), zonder representant.
- 36 ende In druk gevolgd door een afbrekingsteken ter uitvulling.
- 37 outrmits Lees: ouermits.
- 38 hoeltste Lees: hoeltse.
- 39 werdelike Lees: weidelike.
- 40 stenichtse Lees: steuichtse.
- 41 D Lombarde, 2 regels hoog (38-39), zonder representant.
- 42 ouetmits Lees: ouermits.
- 43 hasteliker In druk gevolgd door een afbrekingsteken ter uitvulling.
- 44 der der Lees: der.
- 45 openbaer Lees: openbaert.
- 46 die In druk gevolgd door een afbrekingsteken ter uitvulling.
- 47 in In druk gevolgd door een afbrekingsteken ter uitvulling.
- 48 gbeualt Lees: gheuult.
- 49 D Lombarde, 2 regels hoog (33-34), zonder representant.
- 50 geformeerc Lees: geformeert.

- 51 D Lombarde, 2 regels hoog (01-02), zonder representant.
- 52 ghesieu Lees: ghesien.
- 53 beroert In druk gevolgd door een afbrekingsteken ter uitvulling.
- 54 dingden Lees: dinghen.
- 55 achiende Lees: achtiende.
- 56 D Lombarde, 2 regels hoog (32-33), zonder representant.
- 57 onderwijjen Lees: onderwijlen.
- 58 R Lombarde, 2 regels hoog (20-21), met representant.
- 59 aiso Lees: also.
- 60 leueutliker Lees: leuentliker.
- 61 D Lombarde, 2 regels hoog (11-12), zonder representant.
- 62 resolneert Lees: resoluueert.
- 63 ende Lees een.
- 64 T Lombarde, 2 regels hoog (17-18), met representant.
- 65 nae In druk gevolgd door een afbrekingsteken ter uitvulling.
- 66 verbolginge Lees: veruolginge?
- 67 beqnaem Lees: bequaem.
- 68 welcken Lees: wercken?
- 69 G Lombarde, 2 regels hoog (04-05), zonder representant.
- 70 indeu Lees: inden.
- 71 meuigerhande Lees: menigerhande.
- 72 W Lombarde, 2 regels hoog (15-16), zonder representant.
- 73 staen Lees: slaen.
- 74 vuchtichden Lees: vuchticheden.
- 75 sondelinger Lees: sonderlinger.
- 76 D Lombarde, 2 regels hoog (31-32), zonder representant.
- 77 ditwijle Lees: dicwijle.
- 78 verwanderlt Lees: verwandelt.
- 79 conpexi Lees: complexi.